



SZÉKELY TAMÁS

## A securitastól a szekuritizációig: a biztonságtörténet lehetőségei és buktatói

Egyre gyakrabban hallunk manapság a „biztonságunkról”, de meglehetősen nehéz számba venni azokat az jelentéstartalmakat, amelyek ehhez a szóhoz tapadnak. Hallgatva a napi híreket úgy tűnhet, hogy kellő akarat esetén szinte bármi lehet biztonsági kérdés.<sup>1</sup> Sőt, egy adott ügy akár kétfő vagy több biztonsági kérdést is érinthet, amelyek adott esetben egymással szöges ellentétben is állhatnak. Elég csupán a közelmúlt néhány nagyobb horderejű biztonsági válságára gondolunk, például a 2008-as pénzügyi válságra, a 2015-ös migrációs és menekültválságra, az időtlen klíma- és energetikai válságra vagy legújabban a koronavírus pandémiára, ami néhány hét leforgása alatt vált kínai nemzetbiztonsági kérdésből egy éven át húzódo világméretű egészségügyi krízissé.

Mindezt látva nem is annyira meglepő, hogy a biztonság iránti tudományos érdeklődés is erőteljesen felélénkült az utóbbi két-három évtizedben, különösen az angolszász és német kutatók körében. Ennek okai egyfelől politikai, másfelől ismeretelméleti jellegűek. Politikai abban az értelemben, hogy a tudomány képviselői felismerték a döntéshozók felől érkező igényt arra, hogy a korábbinál professzionálisabb módon közelítsük meg a biztonság kérdéskörét. Ismertelméleti pedig abban az értelemben, hogy az utóbbi évtizedek hozták el az olyan posztmodern irányzatoknak a felemelkedését a társadalomtudományokban, mint a szociál-konstruktivizmus vagy a poszt-strukturalizmus. Jelentős különbség ugyanakkor, hogy míg a politikai nézőpont gyors és praktikus megoldásokat sürget konkrét biztonsági kérdések kapcsán, addig az újszerű elméleti megfontolások a szellemi-ideológiai küzdelemben törnek vezető szerepre.<sup>2</sup>

Ugyan a biztonsági tanulmányok (*security studies*) eredendően a társadalomtudományok, azon belüli is a nemzetközi kapcsolatok körébe tartozik,<sup>3</sup> német történészek egy

<sup>1</sup> A biztonsági tanulmányok (*security studies*) egyik nemzetközi hírű kutatója már huszonhat évvel ezelőtt rámutatott erre a jelenségre: „A jelenlegi európai helyzetben a biztonság bizonyos értelemben a menedzsmentet érintő és kormányzási problémák elnevezésévé vált, méghozzá szélsőségesen strukturálatlan és mindenre kiterjedő értelemben.” Wæver, Ola: *Securitization and desecuritization*. In: Lipschutz, Ronnie D. (ed.): *On Security*. New York, 1995. 75.

<sup>2</sup> Ulrich Beck reflexív modernizáció elmélete szerint jelentős korszakváltás megy végbe az 1970-es évek óta. A korábbi időszak ebben az értelmezésben a „lineárisabb”, úgynevezett „első modernitás” volt, szemben a jelenlegi „reflexívebb”, úgynevezett „második modernitással”. Az utóbbi esetében nemcsak a „rizikótermelés” növekedett feltűnő mértékben, hanem a „rizikótudatosság” is. Vö. Beck, Ulrich – Bonß, Wolfgang – Lau, Christoph: *Entgrenzung erzwingt Entscheidung: Was ist Neu an der Theorie Reflexiver Modernisierung?* Frankfurt am Main, 2004. 13–64.

<sup>3</sup> Szemben a történettudománnyal, a hazai társadalomtudományok már huzamosabb ideje érdeklődnek a biztonsági tanulmányok iránt: vö. Gazdag Ferenc (szerk.): *Biztonságpolitika*. Budapest, 2001.; Póti László (szerk.): *Nemzetközi biztonsági tanulmányok*. Budapest, 2006.; Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest, 2007. 2008 óta Tóth Péter főszerkesztésében

csoportja szerint a történettudomány számára is ígéretes lehetőségeket rejt magában.<sup>4</sup> A „biztonságtörténet” vagy más néven „történeti biztonságkutatás” (*historical security studies; historische Sicherheitsforschung*) tematikai, elméleti és módszertani dilemmái a magyar történészek körében azonban még kevésbé ismertek. Ezen tanulmány szerzője ugyan azon kevesek közé tartozik, akik már megkísérelték a biztonsági tanulmányok elméleti megfontolásait empirikus magyar történeti kutatásban hasznosítani, a biztonságtörténet részletesebb elméleti és módszertani bemutatására magyar nyelven ezidáig nem került sor.<sup>5</sup> A következőkben ezt az adósságot igyekszünk törleszteni azzal a céllal, hogy kritikus megfontolásra és elméleti-módszertani vitára készessük a hazai történészeket. Vajon valóban új és innovatív történeti részdiszciplína kialakulásáról beszélhetünk, vagy csak egy újabb „nyugatos divathullám” szemtanúi vagyunk, ami egy jövőbeli historiográfiai munkában megkapja majd az őt megillető lábjegyzetet?

Ahhoz, hogy ezt a meglehetősen nehéz kérdést megpróbáljuk eldönteni, érdemes először áttekinteni a biztonság eszmétörténeti hátterét, azaz a biztonság fogalmának helyét és szerepét az európai politikai hagyományban. A jelen tanulmány is így tesz, mielőtt a biztonság konstruktivista értelmezését vizsgálja, ami a kortárs biztonsági tanulmányok filozófiai alapjának tekinthető. Ezt követően különös figyelmet szentelünk a koppenhágai iskola szekuritizációs modelljének, amely valósággal forradalmasította a biztonságról folyó tudományos gondolkodást az ezredfordulón. Szükséges kitérni továbbá a biztonság kritikai értelmezésére is, ami számos újabb kérdést nyitott a biztonsági tanulmányok körében. Végül, de nem utolsósorban a történeti biztonságkutatás módszertani dilemmái kerülnek terítékre, különös tekintettel a már említett német történészi kezdeményezésekre.

### **A biztonság fogalma(i) az európai politikai hagyományban**

A kortárs tudományos diskurzusban ma már nem tekintik a biztonságot kizárólag védelmi vagy külpolitikai kérdésnek, hanem sokkal szélesebb értelmezést kap, legyen szó jelenkori

---

rendszeresen megjelenik továbbá a *Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle* című folyóirat, ma már a Nemzeti Közszerzői Egyetem gondozásában: Gazdag Ferenc – Tóth Péter: *A biztonság fogalmának határaitól*. Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle, 1. évf. (2008) 1. sz. 3–9.

<sup>4</sup> Részben magyar vonatkozású, illetve közép- és keleti-európai történelmi témában vö. Haslinger, Peter: *Gesellschaftliche Mehrsprachigkeit und Prozesse der Versicherheitlichung*. In: Haslinger, Peter – Wängler, Monika – Galiullin, Kamil – Gilyazov, Sikander (Hg.): *Mehrsprachigkeit und Multikulturalität in politischen Umbruchphasen im Östlichen Europa*. Wiesbaden, 2016. 243–256. (Magyarul: Haslinger, Peter: *Társadalmi többnyelvűség és a szekuritizáció folyamatai*. Aetas 35. évf. (2020) 1. sz. 181–191.); Hein-Kircher, Heidi: *Zum Wechselspiel von verpasster Konsolidierung, Demokratiekritik und Diskursen der Versicherheitlichung in der Zweiten Republik Polens (1918 bis 1926)*. In: Kailitz, Steffen (Hg.): *Nach dem „Großen Krieg“*. Vom Triumph zum Desaster der Demokratie 1918/19 bis 1939. Göttingen, 2017. 317–338.; Hein-Kircher, Heidi: *Der Galizische Ausgleich als Beitrag zur inneren Sicherheit. Zu den Intentionen und zur Rolle der galizischen Abgeordneten bei den Landtagsverhandlungen 1913/14*. In: Carl, Horst – Westermeier, Carola (Hg.): *Sicherheitsakteure. Epochenübergreifende Perspektiven zu Praxisformen und Versicherheitlichung*. Baden-Baden, 2018. 183–196.; Ramisch-Paul, Sebastian: *Fremde Peripherie – Peripherie der Unsicherheit? Sicherheitsdiskurse über die tschechoslowakische Provinz Podkarpatská Rus (1918–1938)*. (Studien zur Ostmitteleuropaforschung 53.) Marburg, 2021.

<sup>5</sup> Vö. Székely Tamás: *A kiegyezés mint biztonsági játszma. A dualizmus kora biztonságtörténeti perspektívából*. Századok, 155. évf. (2021) 1. sz. 5–36.; Székely Tamás – Csernus-Lukács Szilveszter: *Securing Own Position: Challenges Faced by Local Elites after the Austro-Hungarian Compromise*. Acta Poloniae Historica, vol. 121. (2020) 85–120.

vagy történeti kontextusról.<sup>6</sup> Ez azonban nagyon hosszú időn át nem így volt, azaz hagyományosan a biztonság szűkebb értelmezése volt a jellemző. Bár a biztonság alapvetően modern fogalom, a megértésére, újragondolására és menedzselésére irányuló szándék pedig tipikusan posztmodern jelenség, mindez nem jelenti azt, hogy a biztonság kérdése ne keltette volna fel a régi korok emberének érdeklődését. Éppen ellenkezőleg: a görög-római antikvitás, illetve a kereszténység – azaz az európai kultúra és civilizáció két fő pillére – is kidolgozta a maga nézeteit arról, amit *'securitas'*-nak neveztek.

A római hitvilágban *Securitas* a biztonság és stabilitás istennője volt, akit gyakran ábrázolták pénzérméken egy oszlopnak támaszkodó, kezében botot vagy lándzsát tartó ülő vagy álló figuraként. Az érmék felirata (*Securitas Imperium*) arról árulkodik, hogy a rómaiak olyan istenséget tiszteltek benne, aki garantálta számukra a személyes egzisztenciát, a közéleti stabilitást és a birodalom prosperálását. Cecilia Ricci mutatott rá arra, hogy a *securitas* a korai római időkben még inkább lelki-filozófiai és nem annyira politikai terminus volt. Ekkoriban a mindennapi nehézségekkel küzdő ember által vágyott biztonságot jelentette, azaz még nem az egyének és közösségeik fizikai biztonságát értették alatta. Augustus császár korára azonban a *securitas* már új jelentéstartalommal bővült: ebben az időben már a „személyes biztonsággal kapcsolatos aggodalmaktól és a fizikai bántalmazás félelmeitől” való mentességet jelentette.<sup>7</sup> A változás minden bizonnyal összefügg a köztársaságból császársággá váló birodalom társadalmi változásaival. A korábban aktív politikai szerepet betöltő római elit előszeretettel vonult vissza vidéki villáiba a szabadidő hasznos eltöltésének céljából (*otium versus negotium*). Ez a szemlélődő, kontemplatív, a napi közélettől tisztos távolságot tartó életforma jótékony hatást gyakorolt a művészetekre és a tudományra (Seneca, Cicero), miközben a biztonság szavatolását a császári hatalom feladatkörébe utalta. A római császárok a harmadik évszázad közepéig a *securitast* kettős értelmű fogalomként használták: egyfelől a birodalom fegyveres erejére vonatkoztatták, másfelől a stabilitásra és békére, amit az uralkodó személyesen garantált a birodalom népeinek. Míg az előbbi a biztonságot elsősorban katonai és rendfenntartási kérdésként értelmezte, addig az utóbbi a fogalmat politikai és ideológiai keretbe is beágyazta.<sup>8</sup>

A középkorban a latin *securitas* szó teológiai értelmezést nyert. A keresztény dogmatikát a neoplatonizmussal szintetizáló Szent Ágoston két, egymással szembenálló biztonságfogalmat használt. Az ő értelmezésben a magasabb rendű fogalom a *certitudo* volt, amely egyfelől a hitbe vetett bizonyosságra, másfelől a szellemi bizonyosságra utal. Ezzel szemben a *securitas* alacsonyabb rendű fogalmat jelentett, ami kimerült az egzisztenciális viszonyok biztosításában.<sup>9</sup> Szent Ágoston szerint az ember egyedül Krisztusban tud igazán megszabadulni a szorongásaitól, és ez a fajta keresztény biztonság azzal tartható fenn, ha valaki hisz Istenben, és ennek megfelelően helyesen él. Az ágostoni hagyomány meghatározó maradt a középkori európai gondolkodásban, ami végső soron a *certitudo* értelmében használt biztonság-

<sup>6</sup> Ezzel kapcsolatban Christopher Daase a nyelvi fordulat szerepét hangsúlyozza, beleértve a német fogalomtörténet (Reinhard Koselleck) és a cambridge-i eszmétörténet hatását is (Quentin Skinner). Vö. Daase, Christopher: *Der Erweiterte Sicherheitsbegriff 2009*. In: Ferdowsi, Mir A. (Hg.): *Internationale Politik als Überlebensstrategie*. München, 2009. 137.

<sup>7</sup> Ricci, Cecilia, *Security in Roman Times: Rome, Italy and the Emperors*. London, 2018. 300.

<sup>8</sup> Mindkét felfogás maradandó nyomot hagyott a európai gondolkodásban: a népeinek biztonságot nyújtó császár ideája akár a kései Habsburg Monarchiában is tetten érhető. Vö. ifj. Bertényi Iván, *Ferenc József, a „legalkotmányosabb magyar király”*. In: Fónagy Zoltán (szerk.): *A véreskezű kamasztól Ferenc Jóskáig*. Budapest, 2018. 265–311.

<sup>9</sup> Kaufman, Peter Iver: *Patience and/or Politics: Augustine and the Crisis at Calama, 408–409*. *Vigiliae Christianae*, vol. 57. (2003) No. 1. 22–35.

fogalom három típusát különböztette meg: a teológiai (*salvation certainty*), a filozófiai (*knowledge certainty*) és a politikai (*operation certainty*).<sup>10</sup> Később a nagy reformátor, Luther is ragaszkodott a biztonság *certitudo* értelmezéséhez, szerinte ugyanis a *securitas* azoknak az igénye, akik valójában nem hisznek Istenben.<sup>11</sup>

A kora újkor azonban nemcsak a protestantizmust, de a reneszánsz gondolkodást és az antik fogalmak újrafelfedezését is magával hozta, köztük a *securitas*ét is. Ez legjobban a siennai városháza freskóin csodálható meg, amelyeket Ambrogio Lorenzetti festett 1338–1339-ben. A „Jó és rossz kormányzás allegóriája” címet viselő mestermű a „kilencek termében” (*Sala dei Nove*) található, ahol a Siennai Köztársaság vezető magisztrátusai tanácskoztak. A hat freskóból álló alkotás egyike a „Jó kormányzása hatásai a vidékre” címet viseli, és egy angyalszerű alakot ábrázol a bal felső sarokban „Securitas” névvel. A freskók a mai napig megihletik a kutatókat, akik különféle értelmezésekkel álltak elő. G. J. Schenk történész szerint az alkotás a késő középkori *salus publica* felfogás megtestesítője, amely a közjólét és a helyes társadalmi berendezkedés olyan kombinációjaként írható le, amelyben a *securitas* kulcsszerepet játszik.<sup>12</sup> Max Seidel művészettörténész viszont úgy írta le Lorenzetti művét, mint a Siennai Köztársaság sikeres biztonság-, agrár- és kereskedelempolitikájának megdőlést. Szerinte nem csupán a siennai politika és államfelfogás ábrázolásáról van szó, hanem egy „biztonságpolitikai doktrinának a béke és a harmónia által történő mitologikus-asztrológikus felmelkedéséről”.<sup>13</sup>

A jó kormányzás reneszánsz értelmezése, amely a politikai vezetés egyik fő feladatának tartja, hogy egy adott emberi közösség számára biztonságot nyújtson, a modern európai politikai gondolkodás sarokköve lett. Mindez talán Thomas Hobbes (1588–1679) munkásságában kristályosodott ki legjobban. Az ókori görög és latin szerzőket mélyen ismerő angol filozófus szerint a politikai hatalomra azért van szükség, mert anélkül egy emberi közösség olyan archaikus és anarchikus természeti állapotban reked meg, ahol mindenki mindenki ellen harcol, azaz a biztonság teljes hiánya jellemző. Ebből a természetjog jelenti az egyedüli a kiutat, melynek értelmében az egyének kölcsönösen töreksenek a békére, az együttműködésre, és saját jogaikat is készek korlátozni a társadalmi rend és saját biztonságuk szavatolásának érdekében. Ennek a biztonsági folyamatnak a betetőzése a monarchikus állam kialakulása, ahol a társadalom a szuverén uralkodót (Leviatán) különleges hatalommal ruházza fel. Hobbes szerint azonban egyetlen jogról soha nem mondhat le az egyén sem mások, sem az uralkodó javára: az önvédelem jogáról, azaz arról, hogy szükség esetén önmagát és családját megvédje a fizikai erőszaktól. A hobbes-i értelemben vett biztonság tehát ok-okozati

---

<sup>10</sup> Velásquez, Oscar: *Santiago de Chile. From Dubitatio to Securitas: Augustine's Confessions in the context of uncertainty*. In: *Studia Patristica*, vol. 38. Papers presented at the Thirteenth International Conference on Patristic Studies held in Oxford 1999. *St Augustine and his Opponents, Other Latin Writers*. Ed. by M. F. Wiles – E. J. Yarnold, Peeters. Leuven, 2001. 338–341.

<sup>11</sup> Liesner, Andrea: *Zwischen Weltflucht und Herstellungswahn. Bildungstheoretische Studien zur Ambivalenz des Sicherheitsdenkens von der Antike bis zur Gegenwart*. Würzburg, 2002. 80–81.

<sup>12</sup> Schenk, G. J.: „*Human security*” in the renaissance? *Securitas, infrastructure, collective goods and natural hazards in Tuscany and the Upper Rhine Valley*. *Historical Social Research*, vol. 35. no. 4. 209–233. <https://doi.org/10.12759/hsr.35.2010.4.209-233> (Utolsó letöltés: 2022. jan. 14.)

<sup>13</sup> Seidel, Max: „*Dolce Vita. Ambrogio Lorenzetti's Porträt des Sieneser Staates*.” In: *Vorträge der Aeneas-Silvius-Stiftung an der Universität Basel*, vol. 33. Basel, 1999. 7.

összefüggésben jön létre: az egyének együttműködése *securitashoz* vezet, a természetjog gyakorlása és az állam létrejötte pedig békéhez.<sup>14</sup>

Az antik, középkori és kora újkori példák jól rávilágítanak arra, hogy nemcsak a biztonság van történelme, hanem a biztonságról való gondolkodásnak is, ezért amikor történeti biztonságkutatásról beszélünk, különös figyelmet kell szentelni egy adott kor szellemi életének. Egy korszak számos esetben jobban visszatükrözi a megelőző évszázadok eszmeiségét, mint az adott időszakban kortársnak számító gondolkodók nagyívű elképzeléseit. A 19. század során például jól megfigyelhető az ókori és középkori hagyományok erős hatása (neoklasszicizmus, romantika), még akkor is, ha már a modern eszmék is megfogalmazódtak és a kortárs szellemi diskurzus tárgyát képezték.

A biztonsági elméletek első modern iskolájának a klasszikus liberális iskola tekinthető.<sup>15</sup> Gyökerei ugyan a felvilágosodáshoz nyúlnak vissza, jelentős hatást elsősorban a hosszú 19. századi európai elitekre gyakorolt. Hagyományosan Immanuel Kantot szokás a liberális iskola alapítójának tekinteni az *Örök Béke* című, 1795-ben megjelent művének köszönhetően.<sup>16</sup> A német filozófus ambiciózus nemzetközi békeprogram mellett érvelt, amelyet az államoknak szövetségben kell megvalósítaniuk. Eszményítve a republikánus kormányformát, Kant az egyes államokat azok béketeremtő képessége alapján ítélte meg. Minél törvényesebben és szabályozottabban működnek (együtt) a különböző államok, annál nagyobb eséllyel kerülhető el egy nemzetközi fegyveres konfliktus.<sup>17</sup> Javasolt béketervezetében Kant kidolgozta azokat az előzetes cikkeket, amelyek a nemzetközi kapcsolatokban szerinte elvezethetnek egy békésebb időszakhoz.<sup>18</sup> A hat pontból álló tervezetben olyan víziók kaptak helyet, mint az államok öröklésének vagy vásárlásának tilalma, a más államok belügyeibe történő beavatkozás tilalma, illetve az állandó hadseregek feloszlása.<sup>19</sup> Mivel a háborúskodás megszüntetése nem szükségszerűen vezet el az örök békéhez, Kant három definitív cikket is kidolgozott azon országok számára, amelyek maguk részéről már sikeresen véget vetettek a

<sup>14</sup> Arenas, J. F. M.: *From Homer to Hobbes and Beyond – Aspects of security’ in the European Tradition*. In: Brauch, H. G. (ed.): *Globalization and Environmental Challenges*. Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace. Vol. 3. Berlin–Heidelberg, 2008. 263–277.

<sup>15</sup> Williams, Paul D. (ed.): *Security Studies. An Introduction*. New York, 2008. 29–32.

<sup>16</sup> Egyes kutatók ezt túlzó leegyszerűsítésnek gondolják, rámutatva Kant nézeteinek nem-liberális (realista) aspektusaira: Waltz, Kenneth N.: *Kant, Liberalism, and War*. *American Political Science Review*, vol. 56. (1962) No. 2. 331–340; Romero, Paola: *Why Carl Schmitt (and others) got Kant wrong*. *Con-Textos Kantianos. International Journal of Philosophy*, No. 13. (2021) 186–208.

<sup>17</sup> Ahogy Kant fogalmaz: „Ennélfogva kell lennie egy különös fajtájú szövetségnek, amelyet békeszövetségnek (foedus pacificum) nevezhetünk. Ez a békeszerződéstől (pactum pacis) abban lenne különböző, hogy ennek rendeltetése csak egy háborút, amazé azonban minden háborút egyszer s mindenkorra befejezni. Ez a szövetség nem célozza semminemű hatalomnak az állam részére való megszerzését, hanem kizárólag valamely állam szabadságának megnyerését és biztosítását önmaga részére és egyúttal más szövetséges államokéért is, anélkül hogy ezeknek azért – mint a természeti állapotban élő embereknek – magukat nyilvános törvények és kényszer alá kellene vetniök.” Kant, Immanuel: *Az örök béke – filozófikus tervezet*. Fordította: Babits Mihály, <https://mek.oszk.hu/01300/01325/01325.pdf> 11. (Utolsó letöltés: 2021. jan. 14.)

<sup>18</sup> Két évszázaddal Kant után a béke- és konfliktuskutatás (*peace and conflict studies*) témakörét még mindig nagy érdeklődés övezi. Ez a kutatási terület ugyanakkor sajátos elméleti és módszertani háttérrel rendelkezik, ezért a szoros összefüggés ellenére sem keverendő össze a biztonsági tanulmányokkal (*security studies*). Vö. Bonacker, Thorsten – Imbusch, Peter: *Zentrale Begriffe der Frieden- und Konfliktforschung: Konflikt, Gewalt, Krieg, Frieden*, In: Imbusch, Peter – Zoll, Ralf (Hg.): *Friedens- und Konfliktforschung. Eine Einführung*, Wiesbaden, 2006. 67–142.

<sup>19</sup> Kant: *Örök béke*, 3–6.

fegyverkezésnek. Annak érdekében, hogy a békének biztos alapokat teremtsen, a szerző az alábbi javaslatokat tette: 1) A polgári alkotmánynak minden államban köztársaságinak kell lennie; 2) A népjognak szabad államok föderalizmusán kell alapulnia; és 3) A világpolgárjognak az általános hospitalitás föltételeire kell szorítkoznia. Az első két pont azért különösen fontos, mivel Kant szerint az államok önmagukban nem képesek örök békét teremteni, ez csak szabad államok szövetsége révén valósítható meg.<sup>20</sup>

Ez a meglehetősen optimista és naiv álláspont újult erővel jelent meg az európai politikában az első világháborút követően, miután kártyavárként omlott össze a 19. századból örökölt, aluszabályozott világrend. A Népszövetség látványos kudarca, valamint a totalitárius diktatúrák felemelkedése a két világháború közötti időszakban azonban gyorsan szertefoszlatta a klasszikus liberális békeelmélet illúzióit. Nem véletlen, hogy ekkoriban olyan új, realista biztonsági iskolák bontakoztak ki, amelyek megkérdőjelezték a kanti idealizmust, és sokkal inkább az ember esendő természetében keresték az államok közötti ellenségeskedések magyarázatát.<sup>21</sup> A klasszikus realista iskola első átfogó műve a brit történész, Edward Hallett Carr *The Twenty Years' Crisis* című, 1939-ben megjelent könyve, amelyben a szerző hevesen bírálta a nemzetközi kapcsolatok liberális megközelítését, mondván, az már másodszor taszítja Európát világháborús katasztrófába. A realizmus másik atyja Hans Morgenthau volt, aki 1948-as könyvében fogalmazta meg a realista iskola fő téziseit.<sup>22</sup> A klasszikus realisták szerint az államok kulcsszerepet játszanak a nemzetközi biztonság megteremtésében, ezért vezetőik nagy nyomás alatt állnak, hogy országaik hatalmát és érdekérvényesítő képességét minél inkább kiterjesszék. A vezetőknek ezért nagyon racionálisan, hideg fejjel kell mérlegelniük, hogy egy-egy döntés milyen előnyökkel és hátrányokkal járhat, ezáltal felkészülve minden lehetséges forgatókönyvre. Ugyanakkor a realisták szerint fontos látni, hogy az emberi természetből fakad, hogy időnként ártó szándékú emberek kerülnek egyes országokban hatalomra, ami szükségszerűen vezet el súlyos nemzetközi konfliktusokhoz. Ezért is javasolták, hogy minden ország ennek tudatában szervezze meg saját védelmi politikáját.

Ez a szellemiség nyilvánvaló összhangban állt a második világháború és a hidegháborús korszak általános életérzésével, de hamar elvesztette a jelentőségét, amikor a bipoláris világrend összeomlott, és átadta a helyét előbb az egypólusú, majd a többpólusú világrendnek. Valójában már korábban elkezdődött a nemzetközi viszonyok átalakulása, mint ahogy a Szovjetunió ténylegesen felbomlott, és ezzel összefüggésben a klasszikus liberális és realista iskolák új változatai jelentek meg. Ezeket az új típusú biztonságpolitikai megközelítéseket végső soron az a szellemi versengés szülte, amely az államok közötti konfliktusok megértése, előrejelzése és megelőzése kapcsán a hidegháborús évtizedekben az akadémiai körökben kibontakozott. A *Democratic Peace Thesis* hívei (Michael Doyle, 1983) például arra a következtetésre jutottak, hogy a közelmúlt történelme azt bizonyítja, hogy a liberális államok kevésbé hajlamosak háborús konfliktusba keveredni, ezért a demokrácia és a liberalizmus terjesztése a világban szükségszerűen egy békésebb évszázadhoz fog vezetni, mint amilyen a 20.

<sup>20</sup> Kant: *Örök béke*, 7–14.

<sup>21</sup> Ahogy Hans J. Morgenthau, a realista iskola egyik vezető személyisége megfogalmazta: „A realizmus számára az elmélet a tények megismerését jelenti azáltal, hogy jelentést ad nekik a ráció által. Azt feltételezi, hogy egy külpolitikai szereplőt csak azáltal lehet igazán megismerni, ha megvizsgáljuk a politikai tevékenységét és annak belátható következményeit. Ezáltal feltárhatóvá válik számunkra, hogy egyes államférfiak mit vittek véghez, illetve a tettek belátható következményeiből rekonstruálni tudjuk azokat a célokat, amelyek vezérelték őket.” Morgenthau, Hans J.: *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York, 1978. 4.

<sup>22</sup> Williams: *Security Studies. An Introduction*, 17–18.

század volt. Más neoliberais gondolkodók – (Robert Keohane, illetve Robert Axelrod, 1984) – nem csupán a demokratizálódásban látták a béke garanciáját, hanem a nemzetközi és szupranacionális intézmények felemelkedésében. Ezek az intézmények szerintük erős ösztönző erőt képviselnek, széles körű eszköztárral és befolyásolási képességekkel együttműködésre készítetik az egyes államokat.<sup>23</sup>

A kanti optimizmust visszatükröző neoliberális megközelítést a neorealisták természetesen nem osztották.<sup>24</sup> Ahogy Kenneth Waltz *Theory of International Politics* című, 1979-ben megjelent könyvében rámutatott, a nemzetközi politika lehangoló következetességgel termeli ki magából újra és újra szinte ugyanazokat a tragikus eseményeket. Más neorealisták, például Robert Gilpin a *War and Change in World Politics* című 1981-es művében ezt a jelenséget az ún. *Rise and Fall Theory* alapján magyarázta.<sup>25</sup> Ez a megközelítés arra törekedett, hogy átfogó logikát találjon az államok felemelkedésére és hanyatlására, mivel az elmélet hívei szerint a vezető pozícióért folytatott állandó és végtelen küzdelem az, ami a nemzetközi viszonyokat legerősebben formálja a történelem során. A 20. század második felében ugyancsak népszerű volt a játékelmélet (*Game Theory*), ami John Von Neumann és Oskar Morgenstern 1944-ben *A Theory of Games and Economic Behavior* címmel publikált könyvéből eredeztethető. A játékelmélet hívei is a realisták táborát erősítették, azzal a különbséggel, hogy ők a nemzetközi konfliktusokat – amelyeket a hidegháborús korszakban jellemzően mindig vagy semmi alapon közelítettek meg (*zero-sum game*) – a történeti elemzés helyett matematikai modellek segítségével elemezték.<sup>26</sup>

Ahogy az a fentiekből kitűnik, a különböző liberális és realista iskolák nemcsak az egymástól gyökeresen eltérő ideológiai háttér miatt kerültek szembe egymással, hanem az eltérő módszertan és következtetések miatt is. Ami azonban mindegyiket összeköti, az a biztonság szűk értelmezése, amely ezeket az elméleteket és koncepciókat a kül- és védelmi politika keretei közé szorítja. Mintha a biztonság kérdését csak az államok szemszögéből lehetne értelmezni, és a társadalom, a közösségek vagy akár egyének nézőpontja nem számítana. Ola Wæver ezt a dilemmát a biztonság homokóra modelljével illusztrálta, ahol a homokóra alsó és felső, tehát szélesebb részei jelképezik a biztonság nemzetközi és az egyéni szintjeit, a középső keskeny rész pedig a nemzeti/állami (nemzetállami) szintet, ami mérete ellenére mégis domináns szerepet tölt be.<sup>27</sup>

### **A biztonság konstruktivista értelmezése: a kopenhágai iskola**

A biztonságról való kortárs gondolkodás történetében a nagy fordulat akkor következett be, amikor az akadémiai világban is áttörést ért el a konstruktivizmus az 1980-as évek második felében, ami egybeesett a bipoláris világrend felbomlásának időszakával.<sup>28</sup> Nicholas Onuf nagy jelentőségű könyvének (*World of Our Making*, 1989) már a címe is sokat elárul arról az elméleti forradalomról, amelyet a szerző és követői elindítottak. A konstruktivista

<sup>23</sup> Williams: *Security Studies. An Introduction*, 36–43.

<sup>24</sup> Williams: *Security Studies. An Introduction*, 18–20.

<sup>25</sup> Williams: *Security Studies. An Introduction*, 24–25.

<sup>26</sup> Williams: *Security Studies. An Introduction*, 44–57.

<sup>27</sup> „A probléma az, hogy mint koncepció jelenleg sem az egyéni biztonság, sem a nemzetközi biztonság nem létezik. [...] Nincsen irodalom, filozófia, hagyomány a biztonságról nem állami értelemben véve; egyelőre csupán a kritikai gondolat van szembeállítva az államközpontú biztonságkonceptiókkal és gyakorlataival, rámutatva arra, hogy más veszélyek és veszélyeztetettek is lehetnek, mint az államok.” Wæver, Ola: *Securitization and desecuritization*. In: Lipschutz (ed.): *On Security*, 48.

<sup>28</sup> Williams: *Security Studies. An Introduction*, 59–67.

alapvetést – amely szerint az ember maga hozza létre saját tudását a tanulási folyamat során – tovább gondolva a szociálkonstruktivista elméletek gyökeresen megváltoztatták azt, ahogy az emberi társadalomról ezidáig gondolkodtunk. Az új megközelítés hívei szerint a minket körülvevő világ nem képzelhető el sziklaszilárd entitásként, amely külső nézőpontból felfedezhető, hanem inkább valami olyan dologról van szó, amely társadalmilag, inter-szubjektív interakciók sokaságán keresztül konstruálódik. Mindez igaz az olyan szellemi tényezőkre is, mint a normák, az identitás és az eszmék, amelyek általában kulcsszerepet játszanak a politikában és a történelemben.<sup>29</sup>

Ebben az értelmezésben a biztonság is kontextusfüggő társadalmi konstrukció, amit nem lehet és nem is érdemes leszűkíteni a hatalmi és katonai politika elemzésére. Megkérdőjelezve a realista biztonsági iskolák vezető szerepét, a szociálkonstruktivisták amellet érveltek, hogy a biztonságnak megannyi különböző értelmezése lehet helytől és időtől függően. A biztonság ezért elsősorban a vezetők és a vezetettek közötti mindenkori diskurzusok által jön létre. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy adott esetben egy fenyegetés ne lehetne valós, vagy azt, hogy a biztonsági ügyek nélkülöznek a valóságos alapokat, de rámutat arra, hogy a legtöbb biztonsági kérdés mélyen beágyazódik összetett politikai és társadalmi folyamatokba. Mivel a biztonság társadalmi konstruálása minden esetben egyedi folyamat, lehetetlen a biztonságot univerzálisan definiálni. A szociálkonstruktivisták szerint az identitás kérdésére kell irányítani figyelmünket, mivel az kulcsszerepet játszik a biztonság létrejöttének folyamatában.<sup>30</sup>

A konstruktivisták ugyanakkor maguk is megosztottak abban a tekintetben, hogy miként érdemes az identitás kérdését bevonni a biztonságról szóló vizsgálódásokba. A mérsékeltberek egy adott csoport, közösség vagy nemzet identitására úgy tekintenek, mint sarkalatos, de meglehetősen passzív tényezőre, amit a biztonsági dilemmák elemzésekor figyelembe kell venni. Például meg kell vizsgálni, hogy minek gondolják magukat a szóban forgó emberek, ki vagy mi fenyegeti ebben őket, és mit kívánnak tenni saját biztonságuk szavatolása érdekében. A kritikai konstruktivisták ennél tovább mennek, és azt állítják, hogy az identitás maga is instabil és esetleges tényező, ezért nagyon is aktív szerepet játszik magának a biztonságnak a konstruálásában. Ebben a felfogásban a „mi” is része a folyamatnak, amelyben bizonyos szereplők azért küzdenek, hogy meghatározzák az adott közösség identitását és értékeit, és ezáltal azt is, hogy az adott közösség számára a biztonságnak milyen interpretációja lehetséges. Azoknak az aktoroknak és ágenseknek a versengése és diskurzusai, továbbá azok a struktúrák, amelyekben ezek a személyek végzik a tevékenységüket, ugyancsak konstruáltak. A szociálkonstruktivista álláspont tehát – elméleti szinten legalábbis – nem zárja ki annak

---

<sup>29</sup> Onuf, Nicholas: *World of Our Making Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. London, 2012.

<sup>30</sup> Phillipe Bourbeau szerint a biztonság nem egy meghatározott attribútum vagy egy elrendelt minőségi kategória, hanem egy dinamikus és összetett folyamat. Állandóan változásban van, ezért nem meghatározott, stabil és variációmentes módon kerül kifejezésre. A biztonság ezért nem foglal magában véglegességet, mivel a folyamat soha nem fejezhető be teljesen: „a biztonságot újra és újra reprodukálni kell”. Ennek szellemében, Bourbeau multidiszciplináris megközelítést sürget. Ugyan említi a filozófiát, antropológiát, földrajzot, szociológiát, pszichológiát, nemzetközi kapcsolatokat, nemzetközi jogot, politikai gazdaságtant és még a kriminológiát is, de a történettudományt nem. Bourbeau, Philippe: *A multidisciplinary Dialogue on Security*. In: Bourbeau, Philippe (ed.): *Security. Dialogue across disciplines*. Cambridge, 2015. 8.



az esélyét, hogy gyökeres és strukturális változás menjen végbe egy adott közösség identitására.<sup>31</sup>

A konstruktivizmus legfontosabb hozzájárulása a biztonsági tanulmányokhoz a szekuritizáció elmélete, amelyet az ún. koppenhágai iskola (*Copenhagen School*, röviden CS) vezetett be a társadalomtudományokba.<sup>32</sup> Az iskola neve kutatók egy csoportjára utal, akik a Copenhagen Peace Research Institute-ban dolgoztak az 1990-es években. Legfontosabb munkájuk a *Security: A New Framework for Analysis* címmel látott napvilágot 1998-ban Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde tollából, és azóta a nemzetközi biztonsági tanulmányok „Bibliá”-ja lett. Az összehasonlítás nemcsak a hatalmas mennyiségű hivatkozás miatt helytálló, hanem a heves tudományos viták miatt is, amelyeket a könyv megjelenése óta generált. A koppenhágai iskola eredeti célja a biztonság jelentésének kiszélesítése volt, amelyet ugyanakkor nagyon szigorú értelmezési keretben próbáltak elhelyezni annak érdekében, hogy megszabják a kibővített koncepció határait.<sup>33</sup>

A történelmi háttér kedvezett ennek a kísérletnek, hiszen a kommunista rendszerek összeomlása Kelet- és Közép-Európában egyik napról a másikra megváltoztatta a nemzetközi biztonságpolitikai *status quot*. A CS felismerte, hogy eljött az idő egy nem-bináris és az eddiginél decentralizáltabb perspektíva kialakítására a biztonságkutatásban.<sup>34</sup> Ennek megfelelően bevezették a 'regionális biztonsági komplexum' (*regional security complex*) koncepcióját. Ez a fogalom olyan egységek összességét jelenti, amelyek egy adott földrajzi régióban helyezkednek el, és ahol a biztonsági folyamatok és dinamikák oly mértékben összekapcsolódnak, hogy az egyes biztonsági válságok csak egymással szoros összefüggésben értelmezhetők. A CS kutatói tisztában voltak azzal is, hogy a széttöredezett, poszt-bipoláris világrendben új típusú biztonsági ügyek fognak keletkezni (környezeti kérdés, emberi jogi ügyek, migrációs folyamatok stb.), amelyek értelmezése teljesen új biztonsági paradigmát igényel. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a koppenhágai iskola a biztonság fogalmát új, átfogó definícióval akarta volna szélesíteni; ehelyett sokkal inkább arra a kérdésre koncentráltak, hogy a biztonság milyen módon kap jelentéstartalmakat az inter-szubjektív folyamatoknak köszönhetően.<sup>35</sup>

<sup>31</sup> Thierry Balzacq szerint az identitások nem szükségszerűen fenyegetők. Ellenkezőleg: „bizonyos beszédaktusok és tevékenységek által töltődnek fel konfliktusokkal és vezetnek konfliktusokhoz emberi közösségek között. Ezért ahhoz, hogy de-szekuritizáljuk őket, újra kell teremteni az identitásokat olyan narratívák szerint, amelyek átrendezik a hatalmi erőviszonyokat az aktorok között, és frissített tartalmat adnak arról, hogy kik is valójában ezek az aktorok.” Balzacq, Thierry: *Part II Desecuritization*. In: Balzacq, Thierry (ed.): *Contesting security. Strategies and logics*, London – New York, 2015. 86.

<sup>32</sup> Ahogy az elmélet úttörői maguk fogalmazták: „A mi szekuritizációs megközelítésünk radikálisan konstruktivista a biztonságot illetően, mivel az végső soron a társadalmi tevékenység egy specifikus formája. A biztonsági ügyek szekuritizációs cselekvés által válnak biztonsági ügyekké. Nem próbálunk ez elől elbújni és azt kémleni, hogy ez vagy az valóban fenyegetés-e, mert ez a teljes szekuritizációs megközelítést helyes és helytelen érzékelések elméletévé szűkítené.” Buzan, Barry – Wæver, Ole – de Wilde, Jaap: *Security. A new framework for analysis*. London, 1998. 53.

<sup>33</sup> Williams: *Security Studies. An Introduction*, 268–272.

<sup>34</sup> Ronnie D. Lipschutz már 1995-ben azt írta, hogy „szinte minden eddigi bölcsesség a biztonságról tarthatatlan”. Ronnie D. Lipschutz: *On Security*. In: Lipschutz (ed.): *On Security*, 18.

<sup>35</sup> Holger Stritzel megfogalmazásában: „...az érdekes kérdés természetesen az, hogy vajon van-e univerzális logikája a biztonságnak, mit von maga után egy efféle logika, és végül az, hogyan tudja az ember ezt a logikát felismerni.” Stritzel, Holger: *Security in Translation. Securitization Theory and the Localisation of Threa*. London, 2014. 15.

A CS biztonsági modellje több új koncepciót és fogalmat is bevezetett, de ezek közül is kiemelkedik a szekuritizáció fogalma.<sup>36</sup> Röviden összefoglalva: a szekuritizáció a veszély diskurzív konstrukcióját jelenti, magyarul azt a folyamatot, amely során egy politikai szereplő (*actor*) egy bizonyos ügyet egzisztenciális fenyegetésként (*threat*) azonosít egy bizonyos tárgy (*referent object*) számára. Ha az aktor ezen állítása a releváns közönség (*audience*) soraiban elfogadásra talál, akkor lehetővé válik a politika hagyományos kereteinek felfüggesztése és rendkívüli intézkedések (*extraordinary measures*) foganatosítása az észlelt veszély, illetve krízis elhárításának céljából.<sup>37</sup> A CS szerint a szekuritizáció lényegében a politizáció egy szélsőségesebb változatának tekinthető.<sup>38</sup> A szekuritizáció meghatározása szükségessé tette kiegészítő fogalmak bevezetését is. A 'de-szekuritizáció' azt a folyamatot jelenti, amikor bizonyos ügyeket vagy aktorokat eltávolítanak a biztonsági diskurzusból, és azok visszalépnek a normál politika keretei közé. Ehhez hasonlóan beszélhetünk 'ellen-szekuritizációról' is, ami azt a törekvést takarja, amikor egy aktor megpróbálja felülírni a szekuritizációs mozzanatot (*securitizing move*) egy másik, adott esetben erőteljesebb szekuritizációs mozzanattal.

A CS azt a módot, ahogy az aktor valamit biztonsági kérdésnek nyilvánít, J. L. Austin nyelvelmélete nyomán beszédaktusként értelmezi. Nyelvészeti szempontból beszédaktusnak az a kifejezés számít, ami nem csupán információt ad át, hanem egy tettet is véghezvisz.<sup>39</sup> Koppenhágai nézőpontból tehát a beszédaktus többet jelent, mint egy biztonsági kérdésnek a nyelvi megfogalmazását vagy leírását: sokkal inkább egy erőteljes szekuritizációs mozzanatról van szó, amely aktív szerepet játszik magában a biztonsági ügy létrejöttében.<sup>40</sup> Más szavakkal: a szekuritizációs mozzanat egy biztonsági beszédaktus, amely során egy aktor kísérletet tesz arra, hogy egy ügyet vagy másik aktort mint egzisztenciális fenyegetést mutasson be a hallgatósága előtt. A szekuritizációs mozzanat a koppenhágai szerzők szerint csak akkor sikeres, azaz csak akkor vezet szekuritizációhoz, ha és amikor a releváns közönség

<sup>36</sup> A szekuritizáció elméletének egyik fontos előfeltétele, a biztonság (*security*) és nem biztonság (*insecurity*) bináris szembenállásának a tagadása. Ola Wæver szerint az első egy olyan helyzet, amit a biztonsági probléma jelenléte és az erre adott bizonyos válaszlepek megtetele egyaránt fémjelmez, míg az utóbbi „olyan helyzet, ahol biztonsági probléma létezik, de nincs arra adott válaszlepek”. Wæver: *Securitization and desecuritization*, 56.

<sup>37</sup> A koppenhágai szerzők megfogalmazásában: „Egy biztonsági diskurzusban az adott ügy mindig dramatizált, és rendkívüli prioritásként kerül prezentálásra, ezért azáltal, hogy egy aktor valamit biztonsági kérdésnek nevez, jogot formál arra, hogy azt rendkívüli eszközökkel kezelje. Az elemzőnek, amikor ezt az aktust megragadja, nem az a feladata, hogy értékelje, vajon a szóban forgó objektív veszélyek valóban fenyegetnek-e bizonyos tárgyakat, amelyek ezért védelemre vagy biztosításra szorulnak, hanem hogy megértse azt a konstrukciós folyamatot, melynek során a közös értelmezés létrejön arról, hogy mi tartandó veszélynek, és ez ellen kollektíven milyen válaszlepeket kell tenni.” Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 26.

<sup>38</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 23.

<sup>39</sup> A nyelvészek különbséget tesznek a beszédaktus három szintje között: az első a valós kifejezés és a látható jelenség szintje (lokúciós aktus), a második a lokúciós aktusba ágyazott kérdés vagy jelentés eredménye (illokúciós aktus), a harmadik pedig az első és második szint valóságos hatása (prelokúciós aktus). Holger Stritzel rámutatott: „sajnos a koppenhágai iskola nem dolgozta ki részletebben, hogy specifikusan az ő szekuritizációs elméletük hogyan kapcsolódik a beszédaktus három, potenciálisan konkuráló szintjéhez”. Stritzel: *Security in Translation*, 22.

<sup>40</sup> Ola Wæver így fogalmazott 1995-ben megjelent nagy jelentőségű tanulmányában: „...a nyelvelmélet segítségével a biztonságot beszédaktusként írhatjuk le. Ebben a vonatkozásban érdektelen, hogy a biztonság valami valóságosra vonatkozik-e, a kifejezés maga a cselekvés.” Wæver: *Securitization and desecuritization*, 55.

elfogadja az aktor állítását. Az elfogadás döntése azonban nagyban függ az ún. elősegítő feltételeken (*facilitating conditions*).<sup>41</sup> Ez a fogalom arra a kontextusra utal, ami lehetővé teszi a szekuritizációs mozzanat elfogadását, ilyen például a beszédaktus formája, az aktor pozíciója és az autoritása, illetve a rendelkezésére álló eszköztár (*repertoire*), továbbá a történelmi és társadalmi háttér.<sup>42</sup>

Ezen a ponton érkezünk el a szektorok kérdésköréhez, amelyek fontos szerepet játszanak a koppenhágai biztonságelméletben. A szerzők összesen öt szektort különböztetnek meg: 1) katonai, 2) környezeti, 3) gazdasági, 4) társadalmi és 5) politikai. Ezek a szektorok olyan aktivitási területek, amelyek maguk után vonják a biztonsági interakciók bizonyos formáit és a referens tárgyak meghatározását.<sup>43</sup> A CS ezeket a szektorokat nem élesen elválasztható egységekként képzeli el, hanem mint különböző lencsét, amelyeken keresztül ugyanazt a világot szemléljük. Ha az egyes szektorokat a biztonsági aktorok perspektívájából szemléljük, felfedezhetővé válnak a biztonsági dilemmák mögött meghúzódó, szektorokon átívelő dinamikák. Ahogy a szerzők fogalmaztak: „egy adott elemzésben a sorrend mindig a következő: 1) biztonság mint jelenség, azaz a tevékenység típusa; 2) a biztonsági egységek, tehát egyfelől azok a legitimnek elfogadott referens tárgyak, amelyek a biztonsági akció tárgyát képezik, másfelől pedig maguk az aktorok, amelyek képesek a szekuritizációra és 3) az egyes egységek közötti kölcsönös hivatkozások mintázata, ami megrajzolja a biztonsági komplexumot.”<sup>44</sup>

A katonai szektorban jellemzően az államok töltik be a referens tárgy szerepét, és általában az államot uraló elitek válnak szekuritizáló aktorokká. Mindez azzal magyarázható, hogy a modern államok a szuverenitás fogalmán keresztül definiálhatók, azaz kizárólagos jogot formálnak egy adott területnek a népessége által gyakorolt önkormányzására.<sup>45</sup> A CS rámutat arra, hogy a földrajzi, történelmi és politikai tényezők kulcsszerepet játszanak a katonai szektorban, amelyet erős regionális és lokális biztonsági dinamikák jellemeznek. A

<sup>41</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 31–33.

<sup>42</sup> Ahogy a CS kutatói hangsúlyozták, az ő beszédaktuson alapuló megközelítésük szükségessé teszi a biztonsági elemzésben szereplő három egység éles elkülönítését: 1) a referens tárgy, 2) a szekuritizáló aktor és 3) a funkcionális aktorok. Az első azokra a dolgokra utal, amelyek egzisztenciálisan fenyegetettként jelennek meg, ezért joggal formálhatnak igényt a túlélésre. A politika és a nemzetközi kapcsolatok világában a referens tárgy általában az állam vagy a nemzet, sokszor a kettő kombinációja (nemzetállam), de elviekben szinte bármilyen társadalmi tényező referens tárggyá válhat. A második azok a személyek, akik a referens tárgyakat fenyegetettnek nyilvánítják, általában politikusok, döntéshozók, illetve bizonyos csoportok vagy mozgalmak vezetői, képviselői. A harmadik csoport azoké a szereplőké, akik közvetlenül nem vesznek részt a szekuritizáció folyamatában, de mégis erősen hatnak rá azáltal, hogy egy adott szektorban hozzájárulnak a vitákhoz, illetve befolyásolják a döntéshozókat. Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 33–36.

<sup>43</sup> A CS mind az öt szektort négy fő szempontból vizsgálta: 1) mi az adott szektor létezésének az oka, illetve következményei; 2) melyek azok a főbb ügyek, amelyek az adott szektorban rendszerint generálódnak; 3) melyek azok az adott szektorra jellemző szerepek, amelyeket a biztonsági aktorok és a referens tárgyak betöltenek, illetve 4) milyen globalizációs, regionalizációs vagy éppen lokalizációs dinamikák jellemzik az adott szektort.

<sup>44</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 166–171.

<sup>45</sup> Szakítva a hagyományos földrajzi megközelítéssel, a francia geográfus, Phillipe Le Billon amellett érvel, hogy biztonsági szempontból a „tér egyszersmind az a mód, ahogy a biztonság megformálódik, másfelől az a mód, ahogy a szekuritizált tér performatívá válik a biztonsági aktorok és tárgyak vonatkozásában”. Le Billon, Phillipe: *Geography: Securing Places and Spaces of Securitization*. In: Bourbeau (ed.): *Security. Dialogue across disciplines*, 66.

történelem során egy adott terület feletti uralom megszerzése tipikusan erő útján történt, akár külső vagy belső ellenséggel szemben. A vesztfáliai hagyomány értelmében egy állam lefegyverzi a saját lakosságát, miközben magához ragadja az erőszak monopóliumát. A legtöbb európai országban a katonai és rendfenntartó erők elválasztása a 19. században ment végbe, és szorosan összekapcsolódott azzal a folyamattal, amelynek során a hagyományos birodalmak modern (nemzet)államokká alakultak át. Ezzel egyidőben a modern kormányzás sarkalatos elemévé vált a polgári rend, a béke, a közigazgatás és a jogállam fenntartásának a követelménye. Mindez fenyegetetté válik, ha az állam valamilyen okból elveszíti az erőszak-monopóliumát, és a dezintegráció vagy az anarchia szélére sodródik. A katonai szektorban az állam elsősorban a sérülékenysége miatt válik referens tárggyá. Külső támadás esetén ez egészen egyértelmű: ha az ellenség katonai ereje nagyobb, az államot halálos veszély fenyegeti. Belső válság esetén a szekuritizáció jellemzően kisebbségi-többségi nézeteltérések köré szerveződik, ilyenek például a belső katonai konfliktussá fajuló vallási, etnikai vagy ideológiai feszültségek. A katonai szektor kapcsán a CS hangsúlyozza az olyan államok szerepét, amelyek ugyan még nem léteznek, de egyes aktorok létrehozásukon munkálkodnak (*would-be states*). A különféle szecesszionista, unionista és forradalmi mozgalmak, amelyek államszerű (*statelike*) aktivitást fejtenek ki, értelemszerűen veszélyt jelenthetnek az állami szuverenitásra, ezért gyakran válnak a szekuritizáció tárgyává.<sup>46</sup>

Szemben a katonai szektorral, a környezeti szektor nem tekinthető ősi képződménynek. A CS szerint a környezeti szektor legszembevetőbb jellegzetessége az, hogy egymást átfedő két tényező formálja: a politikai és a tudományos agenda. Mindkettő társadalmi konstrukcióként fogható fel, de míg a tudományos egy adott veszély felméréséről és azzal kapcsolatos (de-)szekuritizációs tanácsadásról szól, addig a politikai azoknak az eszközöknek a felhalmozására törekszik, amelyekkel az adott ügy kezelhető lesz. A környezeti szektor biztonsági ügyei sokfélék lehetnek, kezdve az ökoszisztéma rombolásával (klímaválság, a biodiverzitás hanyatlása, erdőirtás stb.), energetikai problémákon át (természetes erőforrások kifizetése, víz- és légszennyezés stb.) élelmiszer-ellátással kapcsolatos problémákig (éhínség, túlfogyasztás, kezelhetetlen mértékű migráció vagy urbanizáció) vagy éppen gazdasági vagy társadalmi természetű ügyekig (például fenntarthatatlan termelési módok, háború által okozott természeti kár). A referens tárgy a környezeti szektorban jellemzően maga a környezet vagy a környezet és az emberi civilizáció érzékeny kapcsolata. A tipikusan fenyegető veszélyek ebben a szektorban leginkább háromfélék lehetnek: 1) a természeti környezet által az emberi civilizációra jelentett veszély (természeti katasztrófák, például földrengés vagy vulkánkitörés); 2) az emberi tevékenység nyomán a természeti környezetet érő fenyegetés, ami egyrészt az embert magát is fenyegeti (például károsanyag-kibocsátás vagy erdőirtás miatt jelentkező áradások); 3) olyan, az emberi tevékenység következtében a természeti környezetet érő fenyegetés, ami látszólag az emberre nem jelent fenyegetést (például fosszilis energiahordozók teljes körű kimerítése). A szekuritizáció aktorai a környezeti szektorban lehetnek az államok és kormányaik, de az ő szerepük vitatható, mivel hajlamosak a környezeti szempontokat a politikai és gazdasági szempontoknak alárendelni. Éppen ezért a hangsúlyt a nem-kormányzati szereplőkre érdemes fektetni. A CS szerint a környezeti szektorban a regionalizációs és lokalizációs dinamikák általában csekély szerepet játszanak.<sup>47</sup>

A harmadik szektor a gazdasági, ami a CS szerint erősen átpolitizált, azaz alapvetően formálja politikai és ideológiai erőket, mint amilyen a (neo)merkantilizmus, liberalizmus, szocializmus vagy a nacionalizmus. A gazdasági-pénzügyi biztonság különösen jelentős szerepet

<sup>46</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 49–70.

<sup>47</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 71–93.

tölt be a kapitalista gazdaságokban, ami alól a 19. századra jellemző manchesteri típusú vadkapitalizmus sem jelent kivételt. A biztonság hiányának érzete a kapitalista piacok szereplői között már önmagában beláthatatlan következményeket vonhat maga után (például tőzsdepánik), nem beszélve olyan esetekről, amikor a félelmek megalapozottnak bizonyulnak. Következésképpen a gazdasági szektor szereplői folyamatosan nyomás alatt érzik magukat, ami a szekuritizáció melegágyának tekinthető. Biztonsági perspektívából kiemelten fontos a katonai és gazdasági szektorok kapcsolata, tehát az a kihívás, amivel egy állam akkor kerül szembe, amikor a fegyveres erők, illetve a hadiipari termelés fenntartása érdekében elő kell teremteni a szükséges forrásokat. Ehhez hasonlóan a gazdasági szektor összeköthető a környezettel is, például az élelmiszer-ellátás és erőforrás-gazdálkodás kérdéseiben. A gazdasági szektorban azzal az állandó félelemmel is számolni kell, amely szerint a piaci változások több vesztest, mint győztest fognak eredményezni. Míg a szektor vezető aktorait a gazdasági hanyatlás lehetősége fenyegeti, addig azok, akik „lent vannak”, könnyen a kizsigerelés, a munkanélküliség, az adósságspirál és a társadalmi polarizáció áldozataivá válhatnak. Említésre érdemesek a tőkés gazdaság árnyoldalai is (illegális kereskedelem, csempészet, pénzügyi csalások), amelyek nemcsak azoknak a profitját veszélyeztetik, akik legálisan üznek gazdasági tevékenységet, hanem adott esetben a teljes politikai-társadalmi berendezkedést is aláaknázhathatják. Ugyancsak fontos figyelembe venni, hogy a gazdasági szektor egészét átjárja egy fortélyos félelem, mégpedig az időnként rendszeresen és elkerülhetetlenül bekövetkező nagy gazdasági világválságok jelentette fenyegetés. A CS szerint a referens tárgyak és biztonsági aktorok sokkal többfélék lehetnek a gazdasági szektorban, mint a katonai vagy környezeti esetében, például egyének és cégek, nagyvállalatok és lobbicsoportok, társadalmi osztályok és államok, amelyek sokszor kerülnek átfedésbe egymással. Ami a térbeli dinamikát illeti, a gazdasági szektorra erősen jellemző a kapitalizmussal szimbiózisban lévő globalizáció, ugyanakkor a regionalizáció is domináns trenddé válhat, ha egy adott helyen a liberális politikai gazdaságtant nacionalista-protekcionista megközelítés váltja fel.<sup>48</sup>

A CS biztonsági elméletben elkülönül egymástól a társadalmi és a politikai szektor. A nyilvánvaló átfedések és kapcsolódási pontok ellenére a társadalmi szektor a közösségek identitásával és önképével kapcsolatos biztonságról szól, illetve azoknak az egyéneknek a biztonságáról, akik egy adott közösség tagjának vallják magukat. A társadalmi identitások ilyen típusú értelmezése adott esetben egybeeshet azokkal a politikai intézményekkel, amelyeket egy kormányzat támogat, de sok esetben inkább épp ennek ellenkezője figyelhető meg. A CS ezért hangsúlyozza, hogy a társadalom biztonsága (*societal security*) nem összekeverendő a társadalombiztosítással (*social security*), mivel az előbbi a kollektívumokról és azok identitásairól szól, az utóbbi pedig az individuumokról és az ő egzisztenciájukról. A társadalmi szektor biztonsága ezért a CS szerint nem kompatibilis a társadalom hagyományos értelmezésével, ami azt az állam lakosságával azonosítja, mégpedig oly módon, hogy míg a társadalom egy identitás nélküli embertömeg, addig ezzel szemben a nemzet, ami nagyjából ugyanazt a populációt takarja, már identitással bíró közösség lenne. A koppenhágai szerzők ezzel szemben a társadalmat különböző közösségek konglomerátumaként értelmezik, amelyek a nemzethez hasonlóan konstruáltak, elképzelt közösségek, és a hozzájuk való tartozás kérdése főként politikai kérdés, illetve személyes döntés függvénye. Ezek a közösségek potenciálisan négy különböző biztonsági kihívással találják szembe magukat, amelyek gyakran egymással kombinálva jelennek meg. Az első a migráció, amely akkor kerül napirendre, ha egy emberi csoport attól tart, hogy „lerohanja” vagy „felhívítja” egy másik csoport. A második a „horizontális verseny”, amikor egy adott csoport fenyegetve érzi magát egy másik

<sup>48</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 95–117.

csoport erőteljes, felülíró befolyásától. Tipikusan ilyen eset lehet egy nyelvileg és/vagy kulturálisan domináns „szomszéd” jelenléte. A harmadik veszélyforrás a „vertikális verseny”, ami arra a folyamatra utal, amikor egy csoport már nem látja magát annak, ami korábban volt, például egy sikeres integrációs (egyesítő) vagy szecessziós (szeparatista) mozgalom miatt. A negyedik veszély az elfogyásé, amikor a társadalmat az előregedés és kihalás réme fenyegeti valamilyen politikai vagy környezeti ok következtében. Mind a négy esetben az a fő kérdés, hogyan reagál a társadalom a jelentkező veszélyre: vagy önvédelmi tevékenységbe kezd a saját köreiben, vagy megkísérli az ügyet átvinni a politikai szektorba is. A referens tárgyak a társadalmi szektorban jellemzően azok a nagyobb csoportok, amelyek társadalmilag erőteljesen tudnak érvelni amellett, hogy „ők” az alapvető identitásukban veszélyeztetve vannak. Történetileg nézve ilyen csoportok például a családi alapokon kialakult kisebb és közepes egységek, egy falu, egy klán, de akár egy régió vagy városállam is, míg a modern korban ezek általában nagyobb egységeket jelentek, például nemzetek, etnikai csoportok, társadalmi osztályok, vallási közösségek vagy akár emberi rasszok és civilizációk. A biztonsági aktorok ebben a szektorban elsősorban azok az aktivisták és ügynökök, akik befolyásos pozíciót élveznek az adott közösségen belül, és akik felhatalmazva érzik magukat, hogy a közösség nevében szóljanak a közösséghez. Nagyon gyakran támaszkodnak a médiára, amely az identitás-formálásban és a mozgósításban is hasznos eszköznek bizonyul. Mivel a társadalom és a közösségek gyakran erősen kötődnek egy adott földrajzi térhez, a regionalizációs dinamika erősen jelen van a társadalmi szektorban.<sup>49</sup> Adott esetben a szekuritizációs folyamatok a társadalmi szektorban egy létező régió felbomlásához vagy egy új régió létrehozásához is elvezethetnek.<sup>50</sup>

Az ötödik szektor a politikai szektor, amelynek az esszenciáját a CS szerint az állam szuverenitás ellen kreált fenyegetések adják.<sup>51</sup> Ugyanez elmondható a katonai szektorról is, de a politikai esetében az állami szuverenitást érő, nem katonai típusú fenyegetésekről van szó. A másik három szektor is többszörösen kapcsolható a politikai szektorhoz, mivel a szekuritizáció általában is értelmezhető politikai cselekvésként. Következésképpen számos esetben jogosan beszélhetünk például „politikai-társadalmi”, „politikai-gazdasági” vagy éppen „politikai-környezeti” szekuritizációról. Ugyanakkor a CS szerint vannak tisztán politikai jellegű fenyegetések, amelyek közvetlenül az állam szervezőképességét és stabilitását célozzák meg. A politikai biztonság tehát a különféle politikai egységeknek, struktúráknak, folyamatoknak és intézményeknek adott vagy azoktól megtagadott elismerésről, támogatásról, legitimitációról szól. A politikai fenyegetések ezen felsorolt dolgok belső vagy külső legitimitását kérdőjelezi meg, ami adott esetben magának az államnak az elismerését is érintheti. A fő referens tárgy ezért a politikai szektorban a területi alapon szerveződő állam, legjellemzőbb formájában a nemzetállam, illetve más államszerű vagy állammal párhuzamosan létező politikai szerveződések, mint a szupranacionális konglomerátumok, önkormányzattal bíró társadalmi csoportok (kisebbségek), transznacionális mozgalmak, beleértve ebben az erőteljes

<sup>49</sup> Egyes geográfusok szerint a hagyományos földrajzi megközelítések nem tudják jól megragadni a térbeli tényezők fizikai materiájának társadalmi és politikai jelentését (például határok, terület stb.), mivel „a külső materiális környezetet túl, a tér és konfliktus kapcsolata azok körül a nem megfogható dinamikus tulajdonságok körül forog, amelyekkel az anyagi világot a társadalmi csoportok és egyének felruházzák”. Ilyen például a tulajdonlás jelentése vagy a kulturális identitás eszméi, amelyek egy adott fizikai térhez kapcsolódnak. Chojnacki, Sven – Engels, Bettine: *Material Determinism and Beyond: Spatial Categories in the Study of Violent Conflict*. In: SFB-Governance Working Paper Series, No. 55. (2013) 5–7.

<sup>50</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 119–140.

<sup>51</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 141–162.

hatású ideológiai és vallási mozgalmakat is.<sup>52</sup> A szekuritizáló aktorok ezért jellemzően a politikai elitek maguk, egész pontosan az autoritással rendelkező vezetők, nemzetállamok esetében a kormányok. A regionalizációs dinamika ennek ellenére nem jelentős a szektorban. Ehelyett a CS nyolc állami szituációt (*state situations*) különböztet meg, amelyek a szektorra jellemzők: 1) szándékolt fenyegetés (gyenge) államok ellen az állam és nemzet megosztottsága miatt; 2) szándékolt fenyegetés (gyenge) államok ellen politikai-ideológiai alapokon; 3) esetleges fenyegetés állam és nemzet megosztottsága miatt sebezhető államok felé; 4) nem szándékos fenyegetés államokkal szemben politikai-ideológiai alapon; 5) szupranacionális vagy vallási integráció kapcsán felmerülő biztonsági fenyegetés; 6) szisztematikus, elvi alapokon álló támadás állam és nemzet megosztottsága miatt sebezhető államok ellen; 7) strukturális-szisztematikus fenyegetés (gyenge) államok ellen politikai-ideológiai alapokon; 8) transznacionális mozgalmakat érő fenyegetés, amelyek feltétlen hűséget várnak el a tagjaiktól; 9) a nemzetközi társadalmi és jogrendet érő fenyegetések. Biztonságtörténeti és magyar történeti szempontból egyaránt a hatodik pont tűnik a legérdekesebbnek, mivel az a CS szerint legjobban az nemzeti-nemzetiségi szembenállásoktól szenvedő Osztrák–Magyar Monarchiával illusztrálható.<sup>53</sup>

### ***A szekuritizáción is túl: a biztonság kritikai értelmezése***

Bár a koppenhágai iskola úgy ismert, mint a kortárs biztonsági tanulmányok vezető intézménye, nem az egyetlen kutatói irányzat, amely jelentős szellemi fordulatot követelt a diszciplína életében az 1990-es években. Ahogy a hidegháború véget ért, és a vele járó merev megközelítések a nemzetközi biztonságról egyik napról a másikra idejét múlttá váltak, több kutatói csoport is elkezdte keresni a biztonság értelmezésének új, konstruktivista lehetőségeit. Ken Booth és Richard Wyn Jones – akik később az ún. walesi (aberystwyth-i) iskola alapítójaként lettek ismertek – voltak például azok, akik először hangsúlyozták, hogy a biztonság egy származtatott fogalom (*derivative concept*), azaz az, amit valaki gondol a biztonságról, szükségszerűen a politikai és filozófiai nézeteiből következik. Szerintük, mivel a biztonság kulturálisan kötött karakterű fogalom, lehetetlen egyetlen univerzális definícióval meghatározni.<sup>54</sup> A walesi kutatók ezért azt javasolták, hogy olyan munkadefiníciókat (*working definitions*) alkalmazzunk, amelyek lehetővé teszik a különböző politikai és filozófiai háttérből érkezők közötti együttműködést. Felismerve, hogy a biztonság közös „közreműködő érték” az amúgy kibékíthetetlen ellenfelek számára is, a walesiek lefektették az alapjait annak, amit ma kritikai biztonsági tanulmányok (*Critical Security Studies*, röviden CSS) néven ismerünk. Ahogy Ken Booth maga megfogalmazta: „A világpolitika tanulmányozásában az emancipáció hangsúlyozása egy út arra, hogy segítsünk fellazítani a neorealista

<sup>52</sup> Lena Hansen szerint a „területileg kötött identitások mind politikailag fűtöttek, de a térbeli identitást is lehet absztrakt politikai térként artikulálni”. Hansen, Lena: *Security as practice. Discourse analysis and the Bosnian War*. London – New York, 2006. 47.

<sup>53</sup> Buzan – Wæver – de Wilde: *Security. A new framework for analysis*, 158.

<sup>54</sup> A kultúrának magának a konceptualizálásával konfliktuskutatás is foglalkozik. Guy Olivier Faure például rámutatott, hogy a „kultúrát lehet olyan strukturális komponensként tekinteni, amely meghatározza az emberi viselkedést, és hosszan tartó nyomot hagy a népeken”. A francia kutató szerint a „kultúra folyamatosan mozgásban van, és egy hosszú távú perspektívát formáz, tehát egy dinamikus társadalmi jelenségről van szó, amely időről időre változásokat generál új értékek integrációjával és régi értékek diszkvalifikációjával”. Faure, Guy Olivier: *Culture and Conflict Resolution*. In: Bercovitch, Jacob – Kremenjuk, Victor – Zartman, Ira William (eds.): *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. London, 2008. 507.

tradíció szorítását. A neorealizmus kétségtelenül rávilágít az államközi kapcsolatok fontos dinamikájára, ez nem vonható kétségbe. Ugyanakkor ahhoz, hogy a világpolitikát érthetőbbé tegyük, szükséges túllépni ezeken a fontos, de korlátozott nézőpontokon. A kritikai elmélet hagyománya sokat segít ezzel kapcsolatban; a legfontosabb potenciális hozzájárulása ebben a tárgyban az, hogy újra láthatjuk, hogy a politika nyitott és az etikán alapul.<sup>55</sup>

A „kritikai” jelző a CSS-ben arra utal, hogy a szerzők elsősorban két filozófiai forrásból táplálkoztak. Egyfelől a két világháború közötti olasz filozófus Antonio Gramsci (1891–1937) munkásságából, aki megalkotta a kulturális hegemonia marxista elméletét. Gramsci volt az, aki elsőként megkülönböztette a problémamegoldó elméleteket a kritikai elméletektől. Az előbbi kategória azokra a pragmatikus megközelítésekre vonatkozik, amelyek azt tekintik céljuknak, hogy javítsanak a már létező intézményeken, míg az utóbbi azoknak a történeti folyamatoknak a megértésre koncentrálnak, amelyek létrehozták az állítólagosan rosszul működő intézményeket. A másik forrás, ami a CSS-t inspirálta, az úgynevezett frankfurti iskola volt, ezen belül is Max Horkheimer (1895–1973) munkássága. Hasonlóan olasz kollégájához, a német filozófus is éles határt vont hagyományos és kritikai elmélet közé. Horkheimer nézete szerint az előbbi bizonyos eszmék tárgyasulása (marxista terminológiával élve: reifikációja) az intézményekben, amelyek ezáltal később eleve adótnak tekintendők, míg az utóbbi azokra az aktorokra és az ő eszméikre mutat rá, amelyek kulcsszerepet játszottak magában a reifikációs folyamatban, és ezáltal megkérdőjelezi a szóban forgó intézmények eleve adott státuszát.

A CSS kutatók számára mindez azt jelenti, hogy a hagyományos államközpontú biztonsági megközelítéseket olyan újakkal akarják felváltani, ahol az állam az eszköze és nem a végcélja a biztonsági politikanak. Elhagyva az államiság (*statism*) eszméjét, a kritikai felfogás egyszerre mélyíti és bővíti a biztonság fogalmát, miközben az egészet emancipációs kérdésként fogalmazza újra. Ken Booth szerint a „biztonság és az emancipáció ugyanannak az éremnek a két oldala”, ami az ő értelmezésében azt jelenti, hogy az emancipáció által teremti meg a biztonságot, hogy a fenyegetéseket eltávolítja. A biztonság ebben a felfogásban tehát egyenlő a fenyegetés hiányával.<sup>56</sup> Következésképpen, ha felszabadítjuk az embereket az alól, ami őket a biztonságukban veszélyezteti (például háború, szegénység, rossz oktatás, diszkrimináció, politikai vagy ideológiai elnyomás stb.), akkor az szükségszerűen biztonságosabb és stabilabb világot fog eredményezni – legalábbis a CSS víziója szerint.<sup>57</sup> Ezen a ponton érdemes leszögezni, hogy maguk a CSS kutatói sem gondolják úgy, hogy elméletük egyfajta utópiagyártó akadémiai passzió lenne, hanem nagyon is praktikus tevékenységnek tekintik, amely közvetlen hatást gyakorolhat valós világunkra.<sup>58</sup> Ez a felfogás azon számos

<sup>55</sup> Booth, Ken: *Security and Emancipation*. *Review of International Studies*, vol. 17. (1991) no. 4. 321.

<sup>56</sup> Nunes, João: *Reclaiming the political: Emancipation and critique in security studies*. *Security and Dialogue*, vol. 43. (2012) no. 4. 345–361.

<sup>57</sup> Christoph Schuck szerint az állam monopóliumának elvesztése több okra vezethető vissza (tömeges pusztítás, létminimum alatt élő milliók, társadalmi igazságtalanság, nemek közötti egyenlőtlenség, a migrációs folyamatokat kiváltó klímaváltozás, a hanyatló államok), amelyek „nem új jelenségek, de most kerülnek egyre inkább a biztonság fókuszába”. Shuck, Christian: *Introduction: Whose security?* In: Shuck, Christoph (ed.): *Security in a Changing Global Environment. Challenging the Human Security Approach*. Baden-Baden, 2011. 8.

<sup>58</sup> Ahogy Keith Krause megfogalmazta: „az emberi biztonság – azaz a félelemtől való szabadság – ágendájának képviselője ráirányítja a figyelmünket az alapvető kihívásokra szerte a világban. Messze túlmutat a hagyományos konfliktusmegelőző vagy konfliktusmegoldó ágendán, és elvezet bennünket azokhoz az alapvető kérdésekhez, hogy miként lehet az emberek biztonságát garantálni a mindennapi életben, az otthonukban és az utcákon, a közösségeikben és azon a vidéken, ahol élnek.” Krause,



aspektusnak az egyike, ahol a CSS felfogása egybeesik a koppenhágai elmélettel. Ugyanakkor vannak szembevetendő különbségek is, ilyen például a de-szekuritizáció fogalmának a használata. Míg a CS ezt a fogalmat feszültségnyhító eszközként értelmezi, aminek köszönhetően egy bizonyos biztonsági ügy lekerülhet az állami elitek napirendjéről, addig a CSS interpretációjában éppen ellenkező a helyzet. Az utóbbinál a de-szekuritizáció hangsúlyosan politikai fogalom, ami azt a folyamatot takarja, amelynek révén a kisebb-nagyobb biztonsági problémák, amelyek egyébként elkerülnék a döntéshozók horizontját, mégis a nagypolitikai témák közé emelhetők. Ez az értelmezés is azt mutatja, hogy a biztonság fogalmának emancipatorikus imperatívusszal történő mélyítése és szélesítése áll a CSS középpontjában.<sup>59</sup>

A koppenhágai modell nemcsak Aberystwyth-ből nézett szembe kihívókkal, hanem Párizsból is, bár az ún. *P.A.R.I.S. School* (PS) elnevezés valójában nem a francia fővárosra utal, hanem egy kutatói kezdeményezés rövidítése (*Political Anthropological Research Initiative For Sociology*). „A párizsi iskola” valójában azokról a kutatókról kapta a nevét, akik a *Cultures et Conflicts* című francia szakfolyóirat köré csoportosultak abból a célból, hogy a CS és a CSS mellett megalakítsák a kortárs biztonsági tanulmányok harmadik fő laboratóriumát. Ami egyértelműen megkülönbözteti ezeket a szerzőket – például Didier Bigot, Anastassia Tsoukalat, Ayse Ceyhant, Elspeth Guild-t – a koppenhágai és walesi társaiktól, az az, hogy ők elsősorban Michel Foucault (1926–1984) és Pierre Bourdieu (1930–2002) poszt-strukturális írásából vették a szellemi inspirációjukat a biztonság tanulmányozásához. A rendfenntartás foucault-i olvasata, mint a kormányozhatóság (*gouvernementalité*) egyik fontos eleme, különösen erősen hatott a PS szerzőire. Akárcsak a CS, a PS sem objektív realitásként, hanem társadalmi konstrukcióként tekint a biztonságra, de azzal kapcsolatban, hogy miként kellene kezelni ezt a társadalmi konstrukciót, jóval messzebb mentek, mint koppenhágai kollégáik. Didier Bigo szerint az igazi kérdés az, hogyan gyakorolják a biztonságot, és mi tesznek azzal. Ez azt jelenti, hogy a párizsiak olyan szemléletváltás mellett törtek lándzsát, ami a kutatás fókuszát a szekuritizáló aktorok és a referens tárgyak felől a közönségre helyezi át, ezáltal elismerve annak társ-konstruáló jelentőségét a szekuritizációs folyamatban.<sup>60</sup> Továbbá bevezették a biztonsági mező (*security field*) fogalmát, amely azokra az arénákra utal, ahol a szekuritizáció és in-szekuritizáció – ez utóbbi szintén párizsi fogalom – realizálódik az erő, a hatalom és a küzdelem eredményének formájában. A párizsi kutatók megkérdőjelezik,

---

Keith: *Human Security: An Idea Whose Time Has Come?* S+F Sicherheit und Frieden – Security and Peace, vol 23. (2005) no.1. 6.

<sup>59</sup> Christopher Daase a biztonsági kultúrában és a biztonság fogalmának bővítésében végbement változást két olyan kétvégű nyíllal illusztrálta, amelyek koncentrikus köröket X-ben metszenek át. Míg a nyílak végei a biztonság négy dimenzióját jelentik, addig a körök az egyes dimenziók bővülő jellegét mutatják: tér dimenzió (nemzeti, regionális, nemzetközi, globális); tárgyi dimenzió (katonai, gazdasági, környezeti, humanitárius), referens dimenzió (állam, társadalom, egyén), fenyegetés dimenzió (fenyegetés, sebezhetőség, rizikó). Daase, Christopher: *Der Wandel der Sicherheitskultur – Ursachen und Folgen des erweiterten Sicherheitsbegriffs*. In: Zoche, Peter – Kaufmann, Stefan – Haverkamp, Rita (Hg.): *Zivile Sicherheit. Gesellschaftliche Dimensionen gegenwärtiger Sicherheitspolitiken*. Bielefeld, 2011. 142–148.

<sup>60</sup> A párizsi kutatók emlékeztetnek arra, hogy a közönség fogalma kulcsfontosságú a szekuritizációs elméletben, mivel a szekuritizáció olyan interszubjektív folyamat, ami a közönség jóváhagyásától függ. Ugyanakkor a közönség jóváhagyását rendkívül nehéz megállapítani, különösen akkor, ha nem csupán egy, hanem több párhuzamos közönségről van szó. Thierry Balzacq Thierry – Léonard, Sarah – Ruzicka, Jan: *‘Securitization’ revisited: Theory and cases*. *International Relations*, vol 30. (2016) no. 4. 1–38.

hogy a külső és belső biztonság elválasztható lenne egymástól, ezt a felfogást is a korábbi államközpontú megközelítések számlájára írják.

Ebben a keretrendszerben a biztonság (*security*) és a biztonság nélkülség (*insecurity*) ellenpárt alkot, ami egy olyan (in)szekuritizációs folyamat során jön létre, amelyet az aktorok és közönségeik adott biztonsági mezőben zajló küzdelme határoz meg. Ezek az aktorok azért küzdenek, hogy meghatározzák, hogy mi számít jelentős fenyegetésnek, ezért az (in)szekuritizáció eredménye sokszor jelentősen eltér attól, amit a folyamatot elindító aktor kezdetben elképzelt. A biztonság párizsi típusú interpretációja – amit Bigo és követői *International Political Sociology* projektnevé alatt próbáltak rendszerré emelni – szintén alkalmazza a beszédaktus elméletét. Ugyanakkor a CS-sel szemben itt a kivételes helyzet konstruálása áll a vizsgálgóds középontjában, ezért is fordítanak különös figyelmet a különböző szereplők, nemzetközi bürokráciák és ügynökök tevékenységére a biztonság meghatározásáért folytatott politikai versenyben. Éles bírálatot fogalmaztak meg a CS szekuritizációs modellje kapcsán, mivel az szigorúan megkülönbözteti egymástól a „normális” és „kivételes” politikát. Ez a típusú distinkció szerintük a német jogfilozófus, Carl Schmitt (1888–1985) állam- és szuverenitáselméletét tükrözi, és végső soron egy nemzetállam-központú szemléletet szolgál, még akkor is, ha ez ellenkezik a CS deklarált céljaival.<sup>61</sup>

A párizsi iskola kutatói inkább Foucault posztmodern nézeteit visszhangozzák a hatalomról, a tekintélyről és kormányozhatóságról, és amellet érvelnek, hogy az (in)szekuritizációs folyamatok mélyen beágyazottak a mindennapokban használt technológiákba, beleértve ebbe a bürokratikus döntéseket és a weberi értelemben vett racionalizációs eljárásokat.<sup>62</sup> Oszta a walesi iskola marxizmus-inspirálta emancipatorikus megközelítését, a párizsi iskola azt javasolja a biztonságkutatóknak, hogy elsősorban a társadalom marginalizált csoportjaira fókuszáljanak, például a bevándorlókra vagy más „elnyomott” közösségekre.<sup>63</sup> Ahogy Didier Bigo megfogalmazta: „A bevándorlás szekuritizációja azon a koncepción alapul, ami az államot tartja a politikum fő hordozójának. Ez a politikusoknak azon félelméből ered, hogy elveszíthetik a szimbolikus irányítást egy határokkal kijelölt terület felett.”<sup>64</sup>

A koppenhágai iskola szekuritizációs elméletét jelentős érdeklődés övezte az elmúlt két évtizedben, de sokan erős kritikát is megfogalmaztak vele szemben a szűkebb értelemben vett biztonsági tanulmányok világán kívül is. Bizonyos mértékig ezek a kortás kritikák mind visszavezethetők a walesi és párizsi iskola hatására, mégis érdemes őket a saját diszciplínájuk és filozófiai hátterük alapján értelmezni. Mindenekelőtt a feminista szakirodalmat érdemes említeni, amely alapos kritika tárgyává tette a CS elméletét Lena Hansen 2000-ben publikált úttörő tanulmányát követően.<sup>65</sup> A nemzetközi hírvé dán kutatónő a Koppenhágában a

<sup>61</sup> A Lena Hansennel írt közös könyvükben Barry Buzan elismerte, hogy a CS három fő forrásból táplálkozott: a rendkívüli helyzet Carl Schmidt-féle elméletéből, az Austin-féle beszédaktuselméletből, valamint a hagyományos biztonsági diskurzusokból. Buzan, Barry – Hansen, Lena: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge, 2009. 213. 217.

<sup>62</sup> Thierry Balzacq szerint a biztonságról szóló viták szorosan kapcsolódnak a legitimitás igazolásához, azaz a szekuritizációból következő biztonsági praktikák addig lesznek társadalmilag kötelező érvényűek, amíg azok összhangban állnak a közösnek gondolt értékekkel. Balzacq, Thierry: *Legitimacy and the “logic” of security*. In: Balzacq (ed.): *Contesting security. Strategies and logics*, 3.

<sup>63</sup> Lásd például: Huysmans, Jef: *The Politics of Insecurity, Fear, Migration and asylum in the EU*. London, 2006.

<sup>64</sup> Bigo, Didier: *Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease*. Alternatives, vol. 27 (2002) Special Issue, 65.

<sup>65</sup> Hansen, Lena: *The Little Mermaid’s silent security dilemma and the absence of gender in the Copenhagen School*. Millennium Journal of International Studies, vol. 29. (2000) no. 2. 285–306.

tengerparti sziklán ülő Kis Hableány szobor metaforájával szemléltette, hogy a CS elmélete eredeti formájában nem működőképes olyan esetben, mint amit ő a saját kutatásai során a „nők elhallgatott csoportjaként” azonosított. Hansen megfogalmazásában: „A biztonság mint hallgatás akkor jelentkezik, amikor a biztonság nélküliségnek nem lehet hangot adni, amikor felvetni valamit biztonsági problémaként lehetetlen, mivel az felerősítheti a fenyegetést. Az alárendelt biztonság azért jelenik meg, mert a gender-alapú biztonsági problémák esetén nagyon gyakran érzékeny belső kapcsolat áll fenn az alany gender identitása és más típusú identitása (például nemzetiségi vagy vallási) között. Következésképpen a gender nagyon ritkán hoz létre olyan típusú kollektív, önálló referens tárgyakat, amelyeket a CS elképzel, ezért a genderre sokszor egyéni, azaz kevésbé jelentős biztonsági problémaként tekintenek.”<sup>66</sup> Hansen rámutatott, hogy azok, akik hallgatásra vannak kárhóztatva – például sok bántalmazott nő a muszlim világban –, nem állhatnak ki, hangot adva a biztonságukat ért fenyegetéseknek. Ezért Hansen és követői amellett érveltek, hogy a CS eredeti modelljét ki kell egészíteni a feminista megközelítésekkel annak érdekében, hogy kijavítsák azokat a módszertani gyengeségeket, amelyek az eredeti, három férfi által alkotott szekuritizációs elméletben megtalálhatók.<sup>67</sup> Egyes feminista szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a kortárs biztonsági tanulmányok mindhárom iskolája ignorálja a *gender* alapú perspektívákat. „Ha van gender-deficit az aberystwyth-i iskola sajátos biztonsági teóriaalkotásában, és a gender-vakság egy erős elem a koppenhágai iskola írásaiban, akkor gyakorlatilag gender-elhallgatásról beszélhetünk azokban a munkákban, amelyeket az ún. párizsi iskola kritikus biztonsági tanulmányaiként ismerünk. Amikor Didier Bigo munkásságáról van szó, semmi sem jelent meg tőle, ami specifikusan a biztonság gender-alapú dimenziójával foglalkozna.”<sup>68</sup>

Az utóbbi években kutatók egy újabb csoportja adott hangot elégedetlenségének a biztonság koppenhágai értelmezésével kapcsolatban, mégpedig abból az okból kifolyólag, amit ők a „dekolonizációs perspektíva” hiányának neveznek.<sup>69</sup> Megkérdőjelezve a koppenhágai szekuritizációs modell alapvető működőképességét nem európai kontextusban, súlyos aggodalmakat fogalmaztak meg a CS „eurocentrikus” megközelítése kapcsán. Úgy gondolják, hogy a CS szerzői túl sok figyelmet szenteltek a nyugati világnak, miközben a Föld többi részét gyakorlatilag figyelmen kívül hagyták.<sup>70</sup> Ezek a tudományos kritikák újabban politikai

<sup>66</sup> Hansen: *The Little Mermaid's silent security dilemma and the absence of gender in the Copenhagen School*, 287.

<sup>67</sup> Vö. Gunhild Hoogensen, Gunhild – Rottem, Svein Vigeland: *Gender Identity and the Subject of Security*. Security Dialogue, vol. 35. (2004) no. 2. 155–171.; Hudson, Heidi: *‘Doing’ Security As Though Humans Matter: A Feminist Perspective on Gender and the Politics of Human Security*. Security Dialogue, vol. 36. (2005) no. 2. 155–174.; Marhia, Natasha: *Some Humans are more Humans than other: Troubling the ‘human’ in human security from a critical feminist perspective*. Security Dialogue, vol. 44. (2013) no. 1. 19–35.

<sup>68</sup> Derichs, Claudia – Pinéu, Daniel: *Security and Gender: Feminist Approaches to the Concept of Security*. In: Shuck (ed.): *Security in a Changing Global Environment*, 240.

<sup>69</sup> Az afrikai és balkáni háborúk során a nők ellen elkövetett erőszakot kutató Sabine Hirschauer szerint a szekuritizáció elmélete erőteljesen nyugati kötődésű, arra alapozott és onnan finanszírozott, tehát erendően gyanús, hogy a biztonsági ügyeket specifikus és korlátozott nyugati nézőpontból értékeli. Hirschauer, Sabine: *Securitization of Rape. Women, War and Sexual Violence*. London, 2014. 198–199.

<sup>70</sup> Egyes kutatók szerint a világtörténelem általánosan elfogadott kronologikus rendje is nyugati nézőpontokat tükröz, ezért újragondolásra érdemes. Vö. Agathangelou, Anna M.– Killian, Kyle D. (eds.): *Time, Temporality and Violence in International Relations (De)fatalizing the Present, Forging Radical Alternatives (Interventions)*. London–New York, 2016. 10–11.

jelleget is öltöttek, amikor két fiatal kutató nyíltan azzal vádolta meg a CS szerzőit, hogy elméletüket civilizatorikus, módszertanilag fehér, továbbá fekete-ellenes gondolatokra alapozták.<sup>71</sup> Allison Howell és Melanie Richter-Montpetit többek között azzal támadta a CS-t, hogy a „normális politika” fogalmát európai jelenségként értelmezték, szemben a „törzsi anarchiával”, amit a világ állítólagosan nem civilizált részével azonosítottak. A heves vitákat provokáló tanulmány két szerzője szerint a CS szerzői az „európaivá válás” elvét morális imperatívusszá tették, miközben szekuritizációs elméletük sarkalatos építőeleme maradt a fekete-ellenesség. Jelen tanulmánynak természetesen nem feladata egyesével megítélni azokat a sokszor abszurd állításokat és vádakokat, amelyek ezekben a vitákban megfogalmazódnak. Ugyanakkor az „eurocentrikus” és „nyugatias” vonások dominanciája a történeti biztonságkutatás szempontjából is joggal felvethetőnek tűnik, hiszen azok módszertani kihívást jelentenek a nem nyugat-európai és nem jelenkortörténeti kutatások számára is.

### ***A biztonságtörténeti kutatás: egy új részdiszciplína?***

Áttekintve a biztonsági tanulmányok történetét, különös tekintettel az elmúlt évtizedek fejleményeire, egy történésznek az a benyomása támadhat, hogy a biztonsági tanulmányok is követik máshonnan már jól ismeret „forradalmi” irányzatok fő tendenciáját. „Mint Szaturnusz, a forradalom is felfalja saját gyermekeit” – figyelmeztetett egy bölcs 18. századi szerző a francia forradalom egyre radikalizálódó természetével kapcsolatban.<sup>72</sup> Valóban, ma már úgy tűnik, hogy a konstruktivista fordulat és annak eredeti célja, jelesül a (neo)realista iskolák megkérdőjelezése sajátos forradalmi lavinát indított el a biztonsági tanulmányok körében, és jelenleg nehéz lenne megjósolni, hogy mindez milyen következményekkel jár a diszciplína hosszú távú jövőjét illetően. Ahogy Norman Davies is fogalmazott Európa történetéről szóló legendás könyvében: „...csupán idő kérdése, hogy a saját technikáik mikor dekonstruálják a dekonstruktivistákat.” A brit történész szerint a posztmodernizmus egy olyan Michel Foucault és Jacques Derrida által útjára indított „szórakozás” és „divat”, ami „egyaránt támadja a történeti tudásunk elfogadott alapjait és hagyományos módszertan alapelveit”. Davies a posztmodern eszmék rajongóit azokhoz a „szánalmas akadémikusokhoz hasonlította, akik vicceselés helyett vaskos tudós könyveket írtak a humor természetéről”.<sup>73</sup>

Nem véletlen, hogy számos hagyományos felfogású történészben ellenszenvet váltanak ki a posztmodern elméletek, és ezért igyekeznek biztos távolságot tartani a kortárs társadalomtudományoktól. A történettudomány mint önálló modern akadémiai diszciplína saját tudományos alapelveivel és módszertanával a 19. században született meg, és döntő szerepet játszott a polgári modernizációban, az európai nemzeti mozgalmak létrejöttében és a nemzetállamok kialakulásában szerte a kontinensen. Hozzávetőleg egy évszázaddal később a posztmodern filozófusok és a kritikai tanulmányok hívei első számú szellemi és ideológiai ellenfelüket éppen abban fedezték fel, amit ma a „modern kor” névvel lehet legjobban leírni, és amit olyan fogalmak testesítenek meg, mint a nacionalizmus, a nemzetállam, a vallási hagyomány tisztelete, a tradicionalizmus, az esszencializmus, a primordializmus, historocizmus, romanticizmus. Foucault maga azt vetette a történészek szemére, hogy állításuk

<sup>71</sup> Howell, Alison – Richter-Montpetit, Melanie: *Is securitization theory racist? Civilizationism, methodological whiteness, and anti-black thought in the Copenhagen School*. Security Dialogue, vol. 51 (2020) no. 1. 3–22.

<sup>72</sup> Mallet du Pan, Jacques: *Considérations sur la nature de la Révolution de France, et sur les causes qui en prolongent la durée, 1793*. <https://archive.org/details/considrationssuroo0omall/page/n5/mode/2up> (Utolsó letöltés: 2022. jan. 14.)

<sup>73</sup> Davies, Norman: *Europe: A History*. Oxford, 1996. 6.

ellenére nem képesek a múltat semleges nézőpontból rekonstruálni. Szerinte a történészek maguk is erősen függnek a saját korukat meghatározó diskurzusoktól és azoktól az uralkodó hatalmi struktúráktól, amelyek meghatározzák egy adott kor gondolkodását és tudását. Másfelől a források, amelyekből a történészek „kibányásszák a tényeiket”, s amelyekben a következtetések alapulnak, ugyancsak az egykor volt hatalmi struktúrák produktumai, ezért félrevezetőek lehetnek. Foucault szerint a történészeknek ezért nem a forráskutatásra alapozott eseménytörténeti narratívák kidolgozására kellene törekedniük, hanem azoknak a diskurzusoknak az elemzésére, amelyek egy adott korban domináns szerepet töltek be.<sup>74</sup>

Közel fél évszázad eltelt azóta, hogy a posztmodern eszmék először feltűntek az akadémiai világban, a történész szakma mégis megosztott maradt abban a kérdésében, hogy milyen módon kellene viszonyulni azokhoz az újszerű ötletekhez és kezdeményezésekhez, amelyek a társadalomtudományokból érkeznek. A nagyobbik csoport – az arányok országok szerint eltérnek – valószínűleg inkább ellenzi a *new history* csomagban található forradalmi újításokat, és inkább fenntartaná a hagyományos elveket és módszertant. Egy kisebb, de annál aktívabb csoport ezzel szemben nagyon is nyitott az új megközelítésekre, és próbálja a történetírást ezeknek megfelelően újra konfigurálni, elég ha csak olyan részdyscyplinák át-törésére gondolunk, mint a kontrafaktuális, transznacionális vagy éppen feminista történetírás. Hasonló dilemma elé állíthatnak bennünket a biztonsági tanulmányok is, hiszen azok eredetileg a társadalomtudományokból ismertek, és fő szellemi táptalajukat olyan posztmodern elméletek adják, mint a nyelvi fordulat, a kritikai elmélet és a poszt-strukturalizmus. Ideológiai megfontolásoknak azonban nem kellene bárkit is megakadályozniuk abban, hogy feltegye a kérdést: mit nyerhet a történettudomány a biztonsági tanulmányokból, és milyen relevanciája van a biztonsági elméleteknek a történeti kutatás számára?

Biztonsági ügyek vizsgálata nemcsak azt teszi lehetővé a történészek számára, hogy egy adott korszakot új szempontok szerint vizsgáljanak, hanem azt is, hogy teszteljék és kritikusan alkalmazzák azokat az elméleti koncepciókat, amelyeket a társadalomtudományok felkínálnak. Egy-egy elmélet erősségei és gyengeségei egyaránt bizonyíthatók történeti vizsgálat esetén. Szemben a kortárs vagy elképzelt társadalmak kutatóival, a történészek nagyobb időbeli távolságot tudnak tartani vizsgálati tárgyuktól, ami egyfelől nagy kihívást jelent a források feltárása és megértése felől, másrészt nagyobb objektivitásra ad lehetőséget, és ezért segíthet elkerülni a történetietlen vagy megalapozatlan konklúziókat. A fő kérdés továbbra is az, hogy vajon lehetséges-e, és ha igen, feladata-e a történeti biztonságkutatásnak verifikálni az elmúlt idők biztonsági ügyeit. Ha a biztonság valóban konstruált és szubjektív, ahogy egyes filozófusok és társadalomtudósok állítják, azaz valójában csak a biztonság érzetéről vagy érzéséről lehet beszélni, akkor a biztonsági válságok sem igazolhatók történetileg, legfeljebb a történelmi aktorok biztonságérzetének válságát mint tényt lehet megerősíteni vagy cáfolni. Mindez azt jelenti, hogy a történészeknek elsősorban a biztonság történeti konstrukciójának megértésre kell koncentrálniuk.

A történészek mindig is előszeretettel foglalkoztak politikatörténettel és hadtörténettel, ahol nagyformátumú vezetők döntéseit és tetteit lehet mérlegre tenni, vagy birodalmak, államok és nemzetek felemelkedésének és bukásának okait lehet fürkészni.<sup>75</sup> Ezekben a

---

<sup>74</sup> Vö. Romsics Ignác: *Clio Bűvöletében. Magyar történetírás nemzetközi kitekintéssel*. Budapest, 2011. 231–232.; Erős Vilmos: *Modern historiográfia. Az újkori történetírás története*. Budapest, 2015. 269–271.; Gyáni Gábor: *A történeti tudás*. Budapest, 2020. 311–313.

<sup>75</sup> A rankei történetírói hagyományról lásd: Iggers, Georg – Powell, J. M. (eds.): *Leopold von Ranke and the Shaping of the Historical Discipline*. Syracuse (NY, USA), 1990.; a nem empirikus

munkákban a történészek vagy ignorálták a biztonság kérdését, vagy egyszerű realista megközelítésben foglalkoztak vele. Ez azt jelenti, hogy vagy nem is elemeztek explicit módon biztonsági ügyeket, vagy ha mégis, akkor azt szinte kizárólag hadtörténeti és diplomáciatörténeti munkákban tették. Ez a történetírói megközelítés erős összhangban állt a nemzetállamok érdekeivel, ami aligha véletlen, hiszen a történettudomány nemzeti keretek között bontakozott ki Európában. A társadalomtörténet és gazdaságtörténet felemelkedése a 20. század első felében ugyan jelentősen módosította a történettudomány vizsgálati tárgy körét, de a történelem tanulmányozásának nézőpontjai sok tekintetben változatlanok maradtak a század második feléig.<sup>76</sup> A nagy filozófiai fordulat (nyelvi fordulat, kritikai elméletek, posztmodern) hozta el az ismeretelméleti változást a történettudományban is, bár messze nem olyan mértékben, ahogy azt a társadalom-, irodalom- vagy nyelvészeti tudományokban ismerjük. A változás abban, ahogy az emberi társadalomról általában gondolkodunk, új és innovatív történetírói iskolák megszületését eredményezte, ezek közé tartozott például a német fogalomtörténet (*Begriffsgeschichte*) is, amely leginkább Reinhart Koselleck nevéhez köthető. Koselleck és kollégái voltak az elsők, akik történetészként a biztonságnak is figyelmet szenteltek, és számos egyéb absztrakt fogalom mellett erre is úgy tekintettek, mint aminek van történeti dimenziója. A biztonságról írt lexikonszócikkükben, amelyet Werner Conze jegyzett, ugyan nem távolodtak el a biztonság államközpontú felfogásától, de egyértelműen rámutattak arra, hogy a biztonság, aminek többes történeti jelentésrétege van, miként vált a modern politikai élet egyik kulcsfogalmává az évszázadok során. Ez a biztonság új történeti értelmezést adott, ugyanakkor még nem indokolta, hogy új történettudományi irányzatról beszéljenek.<sup>77</sup>

Az igény, hogy a biztonság történetiségével és történetével elméletileg megalapozott módon foglalkozzanak, csupán hozzávetőleg egy évtizeddel ezelőtt merült fel német történészek és társadalomtudósok egy csoportjában. Inspirációjukat a kritikai biztonsági tanulmányoknak a társadalomtudományokban az ezredforduló környékén elért sikereiből nyerték. Azzal a céllal láttak munkához, hogy túllépjenek a biztonság hagyományos történeti értelmezésén, beleértve a fogalomtörténeti megközelítést is. Az interdiszciplináris kapcsolatot nem egyoldalú együttműködésként képzelték el. Ahogy a politológus Christopher Daase is rámutatott, a biztonság történeti jelentései korrigálhatják a politika- és társadalomtudományok meglehetősen statikus biztonságfelfogását, míg a társadalomtudomány koncepcióinak átvétele és alkalmazása heurisztikai szempontból gyümölcsöző lehet a történettudomány számára.<sup>78</sup> A két tudományág közötti együttműködésen túl Daase nagy potenciált fedezett fel a történeti biztonságkutatásban a periodizáció szempontjából is. A középkori biztonság történet például szerinte rávilágíthat arra, hogy létezhet-e alapvető biztonság megfelelő modern állami struktúrák hiánya esetén. Kora modern kor kutatóinak abban is segíthet a biztonság történet, hogy megválaszolhassák kutatási korszakuk egyik legnehezebb kérdését: Hogyan választható el a

---

történetírás alpműve: Carr, E. H.: *What Is History?* London, 1961. (magyarul: Carr, E. H.: *Mi a történelem?* Budapest, 1995.)

<sup>76</sup> Ezen a ponton elsősorban a francia Annales iskolát érdemes említeni, különös tekintettel Fernand Braudel, Marc Bloch és Lucien Febvre munkásságára. Vö. Burke, Peter (ed.): *A New Kind of History: From the Writings of Lucien Febvre*. London, 1973.

<sup>77</sup> Conze, Werner: *Sicherheit, Schutz*. In: Brunner, Otto – Conze, Werner – Koselleck, Reinhart (Hg.), *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Bd. 5. Pro-Soz. Stuttgart, 1984. 831–862.

<sup>78</sup> Daase, Christopher: *Die Historisierung der Sicherheit. Anmerkungen zur historischen Sicherheitsforschung aus politikwissenschaftlicher Sicht*. *Geschichte und Gesellschaft*, Jg. 38. (2012) H. 3. 387–405.

kora újkor a középkor végétől és a modern kor kezdetétől? A modern és jelenkor kutatói ennél is kecsagetőbb lehetőséget láthatnak a biztonságtörténetben, hiszen könnyebben alkalmazhatják a biztonsági tanulmányok olyan elméleteit, mint a szekuritizáció, ezáltal új eredményekre jutva saját munkáikban.

A biztonság kérdését valóban ennyire elhanyagolták volna a történészek egészen mostanáig? Cornel Zwierlein, az új kutatási terület egyik úttörője szerint a válasz igen is és nem is. Szerinte a biztonság annyira általános koncepció, hogy mindig is jelen volt a történeti kutatásban, ugyanakkor eddig nem vált képessé arra, hogy önálló részdiszciplínát formáljon. Ennek érdekében Zwierlein Daase érveléséhez csatlakozott azzal az állítással, hogy eljött az ideje a történetírásban annak, hogy „fontos és egykorú változásokat eszközöljünk a biztonság létrehozásának elméletében és gyakorlatában”, beleértve ebbe a biztonság fogalmának kiszélesítését és a külső és belső biztonság közötti szigorú határvonal eltüntetését.<sup>79</sup> Rüdiger Grafal írt közös tanulmányában Zwierlein megerősítette ezt az érvelését azzal, hogy előállt az emberi biztonság (*human security*) historizálásának javaslatával. A két szerző rámutatott, hogy a *human security* fogalmát először az ENSZ vezette be az 1990-es években abból a célból, hogy világszerte felkarolják az egyének alapvető jogait és biztonságát, függetlenül attól, hogy azok milyen országhoz vagy nemzethez tartoznak. Az 1994-es úgynevezett *UN Human Development Report* úgy definiálta a biztonságot, mint „az éhezés, bűnözés és elnyomás jelentette állandó veszélyektől való mentességet”. Ez azt jelenti, hogy már nem kizárólag állami ügyek tekinthetők biztonsági kérdésnek, hanem az emberek mindennapi életének különböző aspektusai is, például a kielégítő életkörülmények biztonsága, biztonság az erőszakkal és bűnözéssel, illetve a természeti és ember által előidézett katasztrófákkal szemben. Zwierlein és Graf hangsúlyozta, hogy az emberi biztonság a biztonságpolitikai viták központi fogalmává emelkedett a hidegháborút követően, ami egy „új, posztmodern és poszt-nemzeti korszak” irányába mutat. A szerzők szerint az alapvető emberi jogok és a megélhetés biztonsága érdekében az emberi biztonságnak felül kell emelkednie az államhatárokon, különösen akkor, amikor egyes hanyatló államok képtelenné válnak megvédeni saját polgáraikat a bántódástól és az erőszaktól.<sup>80</sup>

A két szerző üdvözölte, hogy a transznacionális történetírás az utóbbi időkben fontos kutatási területté vált, azonban csalódásuknak adtak hangot azzal kapcsolatban, hogy a történészek csak ritkán foglalkoznak explicit módon az emberi biztonsággal, és a biztonsági rezsimek vizsgálata még mindig nagyrészt a nemzetállamok nemzeti és katonai biztonságára fókuszál. Zwierlein és Graf ezért arra bátorította kollégáit, hogy járuljanak hozzá a történeti biztonságkutatás mint új történeti részdiszciplína megerősítéséhez. Ezt két formában is megtehetik: egyfelől az „emberi biztonság vagy más, ehhez hasonló biztonságfogalmak historizálásával”, másfelől azzal, hogy „feltárják az emberi biztonság analitikus és heurisztikus értékét a történetírás számára”. Az utóbbival kapcsolatban figyelmeztettek a modernitás óvatos értelmezésére és használatára a biztonsággal kapcsolatban. Ez azért jelenthet problémát, mert egyre több kutató kérdőjelezi meg azt a korábban uralkodó nézetet, hogy a nyugati típusú modernitás egyenes utat jelentett a politikai, társadalmi és gazdasági haladás irányába, és helyett inkább a sokféle modernitás (*multiple modernities*) koncepcióját vagy a modernitás és tradicionalitás hibrid koncepcióit preferálják. Ahogy Zwierlein megfogal-

---

<sup>79</sup> Zwierlein, Cornel: *Sicherheitsgeschichte. Ein neues Feld der Geschichtswissenschaften*. Geschichte und Gesellschaft, Jg. 38. (2012) H. 3. 365–386.

<sup>80</sup> Cornel Zwierlein, Cornel – Graf, Rüdiger: *The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History*. In: Zwierlein, Cornel (ed.): *The production of Human Security in Premodern and Contemporary History*. Köln, 2010. 7–9.

mazta: „A korábban formált percepció sémák elégtelensége megmutatja, hogy a globalizáció feltételei mellett a korábban univerzálisnak tűnő megkülönböztetés hagyományos és modern között önkényes, az ítélező személy álláspontjából függő címkézésre szűkül; ami valójában megmarad, az a tiszta diverzitás mindenféle kronológiai rendszer nélkül.”<sup>81</sup> Egyes kutatók szerint nagyobb jogosultsága van a jelenkort (második/kései/posztmodernitás) a középkorral és a kora újkorra összehasonlítani, mint a közvetlen megelőző modern korral (első/magas modernitás). Másfelől a történészek a modernitást kettős fogalomként is használhatják: vagy kronológiailag strukturálják vele a narratívájukat, ahogy azt általában a történeti munkákban teszik; vagy kifejezhetik vele az embereknek a biztonsághoz fűződő, folyamatosan változó viszonyát. Reinhart Kosseleck modernitás-elméletére támaszkodva, amely a „tapasztalat terei” és az „elvárás horizontjai” között egyre növekvő szakadék feltételezésén alapul, Zwierlein és Graf arra a következtetésre jutott, hogy a biztonság pontosan e kettő közötti résben található.<sup>82</sup>

Ragaszkodva ahhoz az elvhez, hogy mélyreható biztonságtörténeti kutatás csak akkor valósítható meg, ha az több szinten egyidejűleg zajlik, Cornel Zwierlein kísérletet tett azoknak a kutatási területeknek a meghatározására, amelyekben a biztonság történetileg párhuzamosan elemezhető akár a fogalomtörténeti megközelítéssel, akár a hagyományos idő-és térspecifikus történetírással. Nézete szerint a biztonságtörténet ezen területei, amelyek inkább egymással állnak átfedésben, mintsem a nemzeti történetírás kategóriáival, a következők lehetnek: 1) a biztonság mint koncepció és definíció; 2) a biztonság és az azzal ellentétes fogalmak (rizikó, félelem, fenyegetés, terror); 3) a biztonság és az állam, közösség vagy kisebb kollektívumok; 4) a biztonság és a gazdaság; 5) a biztonság és annak kulturális, vallási és érzelmi dimenziói; 6) a biztonság és a népek és egyének látásmódja; 7) a biztonság térbeli és időbeli horizontjai. Zwierlein azt javasolta, hogy a történeti biztonságkutatást elsősorban annak létrejöttére, fejlődésére és változására koncentráljon, amelyet ő biztonságteremtő mechanizmusokként (*security-producing-mechanisms*) írt le. Ezzel meglátása szerint sikeresen elkerülhetők a biztonságról szóló történetetlen diskurzusok, másfelől lehetségessé válik a biztonság mai értelmezésének átvitele történeti kontextusba.<sup>83</sup>

Zwierlein azt is megmutatta, hogyan képzei el a történeti biztonságkutatást a gyakorlatban. Esettanulmányában, amelyben a biztosítások történetét vizsgálta, arra kereste a választ, hogy a biztosítás alapelve lineárisan vagy ciklikus struktúrában fejlődött-e a középkori, kora modern, modern és késő modern évszázadok során. Számos példát említve a biztosítások történetéből a középkori olasz céhektől és a 17. századi német és angol kereskedőktől kezdve a *normal secure society* felvilágosodás-inspirálta ideáján át a nyugati tűzkárbiztosító társaságoknak a 19. századi Isztambulban és Bombayban végzett tevékenységéig bezárólag Zwierlein arra a következtetésre jutott, hogy a kosellecki értelemben vett „nyitott jövő” a mai modernitásban már nem érvényes többé. Szerinte ez a fogalom valóban jól leírja a klasszikus modernitás korának biztosítási elvét, szemben a középkori „zárt jövő” víziójával. Ugyanakkor a késő modernitás embere már egy olyan helyzetben találta magát, ahol sokkal inkább legyártott bizonytalanságok (*manufactured uncertainties*) és ismeretlen ismeretlenségek (*unknown unknowns*) veszik körül, mintsem a rizikó kalkulálhatósága egy nyitott jövőre

<sup>81</sup> Zwierlein, Cornel: *Insurances as Part of Human Security, their Timescapes, and Spatiality*. In: Zwierlein (ed.): *The production of Human Security in Promodern and Contemporary History*, 267.

<sup>82</sup> Zwierlein–Graf: *The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History*, 10–16.

<sup>83</sup> Zwierlein: *Sicherheitsgeschichte*, 365–386.



vonatkozóan. Ezért amit a jelenlegi korban biztosítás alapelvét tekintve tapasztaltunk, az Zwierlein szerint „a jelen kiterjesztése a jövő kárára”.<sup>84</sup> (Kiemelés az eredetiben)

Szemben Cornel Zwierlein megközelítésével, kollégája, Eckart Conze nem az emberi biztonság historizálásának irányából, hanem a koppenhágai iskola szekuritizációs elmélete felől közelítette meg a történeti biztonságkutatás mint új részdiszciplína kérdését. Conze, aki egyébiránt a 20. századi német történelem elismert kutatója, hosszú utat járt be, mielőtt a történeti biztonságkutatás egyik úttörője lett a német történettudományban. Egy 2004-ben megjelent tanulmányában (*Búcsú az államtól és a politikától*) már arra a következtetésre jutott, hogy a német történetírás túlságosan hosszú ideje a politikátörténet és az államköz-pontú narratívák megszállottja.<sup>85</sup> Ebben a tanulmányban, ami lényegében a történeti biztonságkutatás egyik első munkájának tekinthetünk, Conze elsőként említi a biztonság fogalmát mint a történeti kutatás kulcsfontosságú elemét. Ugyanitt amellet is érvel, hogy új perspektívák behozatala a politikátörténetírásba lehetővé teszi a történészeknek, hogy figyelmüket a túlértékelt „nagy államférfiak” irányából azokra a sokszor elfeledett aktorokra irányítsák, akik a háttérben valóban történelemformáló erőként tevékenykedtek. Ennek érdekében Conze sürgette történésztársait, hogy bátran ismerkedjenek meg a politika- és társadalomtudományok legújabb elméleteivel és módszereivel, különös tekintettel a nemzetközi kapcsolatokra és a társadalmi kommunikációra.

Conze egy 2005-ös tanulmányában (*Biztonság mint kultúra*) ennél is tovább ment, és megkísérelte körvonalazni egy olyan új NSZK történeti narratívát, ahol a biztonság kérdése áll az események középpontjában.<sup>86</sup> Stefan Zweig osztrák író idézve, aki memoárjában arról panaszkodott, hogy a két világháború és a totalitárius diktatúrák sokkoló brutalitása nyomán elveszett a századelő biztonságérzete, Conze arra a következtetésre jutott, hogy az NSZK 1945-ös alapítása óta alkotmányos missziójának tekintette, hogy a lehető legnagyobb biztonságot nyújtsa polgárainak a bipoláris világrend bizonytalanságai közepette. Ez a biztonság ugyanakkor messze nem volt egyenlő azzal, ami történetileg jellemezte Németországot. Az a tény, hogy a németek két világháborút vesztek el nem egészen harminc év alatt, azt eredményezte, hogy Németország már nem tartozott a világpolitika nagyhatalmai közé, ezért a biztonság lassan, de biztosan egy külső, katonai fogalomból belső, társadalmi és kulturális fogalommal alakult az NSZK-ban. Az 1950-es és 1960-as évek gazdasági fellendülésének (*Wirtschaftswunder*), valamint az 1970-es évek elejétől fellángoló kulturális forradalomnak köszönhetően számos új biztonsági kérdés merült fel (társadalmi biztonság, atomenergia, környezeti kérdések, feminizmus stb.) Németországban, és ezek alapvetően formálták át a német politikai kultúrát, amelyben a biztonság azóta is kitüntetett helyet foglal el. Conze ezt a gondolatmenetet később részletesen is kifejtette a második világháború utáni Németország történetéről szóló, 2009-ben publikált könyvében, amelynek a *Biztonság keresése* címet adta.<sup>87</sup> Ebben az átfogó történeti munkában nemcsak példát adott arról, hogyan lehet alkalmazni a biztonsági tanulmányok elméleteit történeti forrásokon, hanem azt is megmutatta,

<sup>84</sup> Zwierlein: *Insurances as Part of Human Security, their Timescapes, and Spatiality*, 253–274.

<sup>85</sup> Conze, Eckart: *Abschied von Staat und Politik? Überlegungen zur Geschichte der internationalen Politik*. In: Conze, Eckart – Lappenküper, Ulrich – Guido Müller (Hg.): *Geschichte der internationalen Beziehungen*. Köln, 2004. 15–43.

<sup>86</sup> Conze, Eckart: *Sicherheits als Kultur. Überlegungen zu einer „modernen Politikgeschichte” der Bundesrepublik Deutschland*. Vierteljahrshefte der Zeitgeschichte (VfZ), 53. (2005) H. 3. 357–380.

<sup>87</sup> Conze, Eckart: *Die Suche nach Sicherheit: Eine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland von 1949 bis in die Gegenwart*. München, 2009.

hogyan lehet a biztonságot *longue durée* szemléletű történeti munka analitikus vezérelvévé tenni.

Csatlakozva fent nevezett kollégái (Christopher Daase és Cornel Zwierlein) érveléséhez, Eckart Conze a kopenhágai szekuritizációs modell mellett érvelt, mivel az szerinte megfelelő alapot ad a történeti biztonságkutatás számára is. Conze szerint, mivel a biztonságról szól elképzelések az idők során folyamatosan változtak, a biztonság mindig is vitatott fogalom volt, ezért a szekuritizáció elmélete nemcsak a jelenkor történetének a megértéséhez ad fogódzót, hanem korábbi évszázadok esetében is jól alkalmazható. A fő kérdés az, hogy a biztonsági problémák hogyan jöttek létre a különböző korszakokban, és mi készítette arra az egyes korok társadalmait, hogy bizonyos ügyeket mint a biztonságuk szempontjából releváns ügyeket tekintsenek. Conze szerint a biztonságot kutató történészeknek három nagy területre érdemes koncentrálniuk, amikor a szekuritizáció és de-szekuritizáció koncepcióit alkalmazzák korszakokat átívelő perspektívában: 1) a szekuritizáció szerepére az államok fejlődésében és legitimitációjában; 2) a szekuritizációra mint a politikai kommunikáció központi elemére, valamint 3) a szekuritizáció és a társadalmi integráció, illetve identitásformálás mechanizmusai között kapcsolatra.<sup>88</sup>

Eckart Conze újabbán a 2019-ben publikált, *A biztonság története. Fejlődés, témák, perspektíva* című könyvében összegezte nézeteit a történeti biztonságkutatással kapcsolatban.<sup>89</sup> Ebben az új részdiszciplínát tankönyvigénnyel bemutató munkájában történeti áttekintést nyújt a biztonság szerepéről az európai és német politikai gondolkodás történetében, majd arra a következtetésre jut, hogy az utóbbi évek belpolitikai és világpolitikai eseményei felerősítették az igényt a biztonságkutatásra. Conze arra is kísérletet tesz, hogy meghatározza a történeti biztonságkutatás helyét azok között a szomszédos területek között, amelyek a társadalomtudományokban és a történettudományban is jelentős szerepet töltenek be. Az olyan különféle, ám egymással mégis szorosan összekapcsolódó jelenségekre vonatkozó kutatások, mint a „rizikó és fenyegetés”, a „sebezhetőség és ellenállóképesség” vagy a „felismerés és megelőzés” jól kiegészítik egymást a biztonságkutatással, és határaik nagyon képlékenyek.<sup>90</sup>

Végül, de nem utolsósorban Conze kísérletet tesz a történeti biztonságkutatás főbb témáinak, kutatási perspektíváinak a meghatározására. Nézete szerint a biztonság térbeli és időbeli dimenziójának a kutatása a történészek fő feladata, mivel ezeket a nézőpontokat a társadalomtudományok sokszor figyelmen kívül hagyják, és tévesen úgy tekintenek a biztonságra, mint egy ahistorikus fogalomra. A helyes megközelítés, állítja, éppen az ellenkező: a biztonság kulcsszerepet játszik a történelmi folyamatokban, ezért a biztonságna a modernitás létrejöttében játszott szerepének kiemelten hangsúlyos kutatási területnek kell lennie. Ugyanez igaz a biztonság mint közösség- és identitásformáló tényező kutatására, mivel ez segíthet megérteni, hogy a különböző emberi kollektívumok idővel hogyan váltak biztonsági közösségekké. Conze arra is rámutat ebben a munkájában, hogy a biztonságna van egy nagyon erős érzelmi hatása, kötődéseket és vágyakat generál az emberek között, arra motiválva őket, hogy cselekedjenek és hatást gyakoroljanak. Ugyanez igaz a biztonság hiányára is, amikor olyan negatív érzelmek állnak a középpontban, mint a félelem és kétségbeesés. Ebben a vonatkozásban a történeti biztonságkutatás nagyon szorosan együtt tud működni az érzelmtörténet (*history of emotions*) nevet viselő, szintén újszerű történeti részdiszciplínával. A béketanulmányok (*peace studies*) is ígéretes társadalomtudományi kutatási területté vált

<sup>88</sup> Conze, Eckart: *Securitization. Gegenwartsdiagnose oder historischer Analyseansatz?* Geschichte und Gesellschaft, Jg. 38. (2012) H. 3. 453–467.

<sup>89</sup> Conze, Eckart: *Geschichte der Sicherheit, Entwicklung – Themen – Perspektiven*. Göttingen, 2019.

<sup>90</sup> Conze: *Geschichte der Sicherheit*, 107–126.

az utóbbi évtizedekben, amelyből Conze szerint a biztonságot kutató történészek is sokat tanulhatnak.<sup>91</sup>

Mivel a szekuritizáció elmélete meglehetősen szigorú beszédaktus felfogáson alapul, a nyelvek és nyelvhasználat általában kritikus fontosságú tényezők egy biztonságtörténeti elemzés során. Ami egyértelműen megkülönbözteti a történetileg ténylegesen létezett társadalmakat az elképzelt társadalmaktól, az az, hogy nagyon sok esetben nem létezett egy nagy közös nyelv, amit az adott közösség valamennyi tagja használt vagy legalább értett, ezért egy beszédaktus keresztülvitele sokszor kisebb-nagyobb akadályokkal szembesült. Történeti kontextusban nagyon sok esetben különféle nyelvek bonyolult struktúráit fedezhetjük fel, amelyek egymás mellett léteztek, akár hierarchikus, akár párhuzamos vagy egymással versengő formában. Következésképpen az olyan multikulturális és soknyelvű társadalmak kutatása, mint amilyen a Habsburg Monarchia vagy más soknemzetiségű birodalmak is voltak, nagyon kifinomult és történetileg beágyazott megközelítést kívánnak a biztonságtörténeti kutatás esetén. Peter Haslinger szerint jó okai vannak annak, hogy a szekuritizáció elméleti még nem igazán tudtak a többnyelvűség és multikulturalizmus mélyrétegeibe hatolni. „A társadalmi többnyelvűség és a szekuritizáció folyamatai” című tanulmányában az osztrák történész olyan új modell mellett érvelt, ami egyfelől lehetővé teszi a kutatók számára, hogy a biztonság fogalmát egyre szélesebb módon használják, másfelől összehasonlító *longue durée* megközelítésekkel dolgozzanak, amikor a múlt multikulturális és többnyelvű társadalmait vizsgálják.<sup>92</sup>

Haslinger nem olyan felfogás mellett érvelt, ami a kultúrán és identitáson alapuló stabilitás és homogenitás koncepcióit követve a nyelvi és a kulturális sokszínűséget a biztonság természetes érzetét fenyegető veszélyként azonosítja. Éppen ellenkezőleg, azt javasolta, hogy a kutatás a multikulturális társadalmak különböző alcsoportjai közötti fordítási folyamatokra helyezze a hangsúlyt, különös tekintettel az ezen csoportok között fennálló aszimmetrikus hatalmi viszonyokra. Haslinger rámutatott, hogy ebbe az irányba ez idáig sem a koppenhágai iskola, sem az azt kritizáló biztonsági elméletek nem tettek elegendő erőfeszítéseket. Rosita Linder Schjerve nyelvi elméletére hivatkozva amellet érvelt, hogy a nyelvi konfliktusok gyakran valójában társadalmilag, gazdaságilag és politikailag motivált konfliktusok, amelyek másodlagos jellemzőjükön, azaz a nyelven keresztül artikulálódnak. A társadalmi többnyelvűség ezen kontextusában a nyelvek és variánsaik terei összekapcsolódnak a társadalmi biztonság nyelvspecifikus koncepcióival. Haslinger ezért azt javasolja, hogy azoknak az aktoroknak az ellentmondásos szerepét és tevékenységét helyezzük a biztonságtörténeti vizsgálódás középpontjába, akik egy adott domináns vagy nem-domináns nyelvi csoport nevében beszélnek. Azt is hangsúlyozta, hogy az állami vagy társadalmi biztonságra való hivatkozás mindig az aktornak a hatalmi hierarchiában betöltött szerepétől függ. A nyelvi és biztonsági diskurzusok metszetének eredménye az, hogy az aktorok hajlamossá válnak idővel egyre erősebb identitással kapcsolatos megnyilvánulásokat tenni, és ezáltal a befogadás és kizárás üzeneteit juttatják el közönségeikhez. Ebben az értelemben egy biztonsági ügy akkor eszkalálódik, ha a szekuritizáció diszintegratív ereje a maga negatív tanulási és szemléleti folyamataival és perfekcionista önképével előbb vagy utóbbi túlfeszíti az érintett felek problémamegoldó kompetenciáját.<sup>93</sup>

<sup>91</sup> Conze: *Geschichte der Sicherheit*, 127–172.

<sup>92</sup> Haslinger: *Gesellschaftliche Mehrsprachigkeit und Prozesse der Versicherheitlichung*, 243–256.

<sup>93</sup> Haslinger: *Gesellschaftliche Mehrsprachigkeit und Prozesse der Versicherheitlichung*, 250–254.

### **Konklúzió**

A fentieket figyelembe véve egyértelműnek tűnik, hogy azok a történészek, akik a biztonság tanulmányozására adják a fejüket, számos elméleti és módszertani kihívással szembesülnek. A legnagyobb kérdés kétségkívül az, hogy miként lehet olyan elméleti elgondolásokat, mint amilyen a koppenhágai iskola szekuritizációs modellje is, amelyet elsősorban a jelenkor nyugat-európai viszonyaira konfiguráltak, a történeti kutatásban kamatoztatni. Ennek megválaszolásához bizonyára érdemes sajátos, a kutatás témájára hangolt módszertant alkalmazni. Ami minden esetben elmondható, az, hogy határozottan el kell választani a biztonság az adott korban jellemző felfogását a kutatás idejére jellemző biztonsági felfogástól. Az előbbi ugyanis arra a történeti időszakra vonatkozik, amikor az egyes események, folyamatok, diskurzusok, azaz magának a kutatásnak a tárgya ténylegesen megtörténtek, míg az utóbbi arról a korszakról szól, amelyben a történész él. Visszavetíteni, azaz historizálni a mai kor értékeit és eszméit a múltba és számon kérni a történeti szereplőkön azok elfogadását minden bizonnyal csak akadályozza a történeti megértést. Amennyiben viszont sikerült rekonstruálni a biztonság azokat a jelentésrétegeit, amelyek egy adott korra jellemzők voltak, a történész azonosítani tudja azokat a történeti entitásokat, struktúrákat és eszméket is, amelyeket a kortársak valamilyen okból kifolyólag veszélyeztetve láttak. Ezáltal megmagyarázhatóvá válhatnak a biztonság hiányának kortárs percepciói is.

Ugyancsak a történész feladata lehet, hogy feltárja, milyen szerepet töltöttek be egy korszak különböző aktorai és közönségei a szekuritizációs folyamatokban. A legnehezebb ebben a tekintetben megfelelni a koppenhágai elmélet szigorú beszédaktus követelményének. Ha a szekuritizáció valójában csak akkor lehet sikeres, ha és amikor a közönség az aktor szekuritizációs mozzanatát jóváhagyja, akkor a történésznek nem elég a szekuritizációs mozzanatot megragadnia, hanem az elfogadás mozzanatát is igazolnia kell. Ez különösen nehéz egy még nem demokratikus, nem átlátható politikai korszakban, ahol a modern típusú média még nem is létezett, és a döntéseket a nyilvánosság kizárásával exkluzív vagy informális körök hozták, és a végrehajtás is az adminisztráció belső ügye maradt. Ebben az értelemben a közönség sok esetben történetileg nézve – Lena Hansen kifejezését kölcsönözve – hallgató maradt. Szintén problémát jelenthet az ellen-szekuritizáció és a de-szekuritizáció fogalmainak használata történeti kontextusban. Még ha sikerül is egy aktor ezen irányú mozzanatát azonosítani, akkor is szinte lehetetlen történetileg igazolni, hogy valami valóban megszűnt biztonsági ügy lenni egy másik ellen- vagy de-szekuritizációs kísérlet hatására. Történetileg nézve, amikor egy kritikus ügy felkerül a napirendre, nagyon ritkán tűnik el később hirtelen és nyom nélkül azért, mert egy aktornak ez a szándéka vagy ezt így deklarálta. A legtöbb esetben az ilyen ügyek fontosak maradnak, esetleg a mélyben gyűrűznek tovább, hogy aztán sokszor a legváratlanabb formában és időben újra felszínre törjenek egy másik korszakban.

A koppenhágai iskola által meghatározott öt biztonsági szektor minden bizonnyal elég teret ad a történeti elemzéshez is. Aligha tagadható, hogy a katonai, politikai, gazdasági és társadalmi szektorok vagy akár a környezeti szektor ne léteztek volna évszázadokkal ezelőtt, hiszen ezért is tudtak azzá fejlődni, aminek ma látjuk őket. Nagyon fontos tehát, hogy a történeti biztonságkutatás rávilágítson arra, hogy ezek a szektorok hogyan működtek a múlt bizonyos időszakában. Amikor a biztonság szektoralapú értelmezésére kerül sor történeti perspektívából, számos látszólag könnyen megválaszolható kérdés merül fel: Milyen szerepet töltött be a katonaság a korabeli társadalomban? Milyen volt maga a társadalom? Hogyan működött a gazdaság? A kor szokásainak megfelelően a politikai szektornak milyen típusú szereplői voltak? Volt-e egyáltalán az adott kornak viszonyulása a környezeti kérdésekhez, s ha igen, milyen? Ha ezekre a kérdésekre válaszokat találunk biztonságstörténeti

értelemben is, akkor elmondható, hogy a koppenhági szektorelméletnek van történeti relevanciája. Azt ugyanakkor nem nehéz belátni, hogy a biztonsági tanulmányok egyik iskolája sem szolgálhat egyedüli alapként a biztonságtörténeti kutatás számára. Természetesen az sem reális elvárás, hogy valamennyi elméleti megfontolás egyenlő mértékben kerüljön alkalmazásra egy biztonságtörténeti kutatás során. Az ésszerű megoldás talán az, ha kiemelten támaszkodunk egy a téma szempontjából ígéretes elméleti iskolára, és annak megfontolásait következetesen és koherensen, de kritikusan és kellő rugalmassággal alkalmazzuk a történeti forrásokra. Mindemellett a biztonság egyéb elméletei is beépíthetők mint további segédanyagok a biztonság történeti értelmezéséhez. A történeti biztonságkutatás minden bizonnyal akkor jár jó úton, ha az elméleti és módszertani háttér szolgálja az empirikus kutatást, nem pedig fordítva.